

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Lenka Vašíčková

**Postavení premiéra ve Velké Británii,
Německu a České republice**

Bakalářská práce

Praha 2009

Autor práce: **Lenka Vašíčková**

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Tomáš Lebeda, Ph.D.**

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Bibliografický záznam

VAŠÍČKOVÁ, Lenka. *Postavení premiéra ve Velké Británii, Německu a České republice*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. 61 s. Vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Tomáš Lebeda, Ph.D.

Anotace

Bakalářská práce „Postavení premiéra ve Velké Británii, Německu a České republice“ srovnává pozice tří premiérů ve třech evropských parlamentních demokraciích. Dělí se na dvě velké kapitoly, z nichž první se zabývá teoretickým základem a druhá je věnována fungování jednotlivých modelů v praxi. Primárně vychází z myšlenek politologa Giovanni Sartoriho, který se postavením premiérů vůči jejich vládě zabýval a vytvořil základní dělení v závislosti na premiérově moci. Tomuto dělení odpovídá funkce premiéra právě ve Velké Británii, kde je premiér velmi silný, Německu, kde má slabší postavení a České republice, kde je premiér vůbec nejslabší. Pro objasnění odlišností tak země srovnávám i z hlediska jejich stranických systémů, volebních systémů či uspořádání státu. V praktické části se práce věnuje ve třech podkapitolách těmto třem zemím v novodobém kontextu, proto se do značné míry jednotlivé časové epochy překrývají. Pro Velkou Británii jsem zvolila období konzervativní vlády od roku 1979, kdy byla v čele kabinetu Margaret Thatcherová a po ní John Major a následnou vládu labouristů Tonyho Blaira a Gordona Browna, který je u moci dodnes. O Německu hovořím v období od pádu Berlínské zdi, u něhož stál Helmut Kohl, do současnosti, tedy i o kancléři Helmutu Schröderovi a jeho nástupkyni, současné kancléřce Angele Merkelové. Pro Českou republiku jsem zvolila novodobý kontext od období přechodu k demokracii v roce 1989 opět až do současné doby, především s důrazem na období samostatné České republiky a její vlády.

Annotation

The bachelor thesis „*Positions of the Prime Minister in Great Britain, Germany and the Czech Republic*“ compares the positions of three prime ministers of three different European parliamentary democracies. It is divided into two chapters - the first one deals with theory and the second one describes how the theory works in practice. It is based on the opinions of a well-known political scientist Giovanni Sartori who has made his

own theory of three different positions of a prime minister in government. According to this theory I have chosen the position of the British prime minister, who is the most powerful, the German chancellor, who is less powerful and the Czech premier, whose position is the weakest. To explain the differences I also compare partial systems, electoral systems and the state system. In the second chapter I analyse Great Britain, Germany and the Czech Republic in the light of their modern history so I use similar periods of time, mainly the 1990's. Talking about Great Britain I have chosen the era of governance of Conservative Party leading by Margaret Thatcher and John Major and then the era of Tony Blair and Gordon Brown's New Labour. Regarding Germany I was interested in Helmut Kohl's governance since 1990 and also in Helmut Schröder's and Angela Merkel's chancellorship, because the last one named is the very first woman-chancellor in the history of Germany. Talking about the Czech Republic I analysed the modern history since 1989 and I focused on the period of the independent Czech Republic since 1993 and its prime ministers.

Klíčová slova

Parlamentarismus, předseda vlády, vláda, Velká Británie, Německo, Česká republika

Keywords

Parliamentary democracy, prime minister, government, Great Britain, Germany, The Czech Republic

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v depozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 21. května 2009

Lenka Vašíčková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své práce doc. PhDr. Tomáši Lebedovi, Ph.D. za cenné odborné rady a kritické připomínky, které mi v průběhu psaní bakalářské práce poskytl.

OBSAH

ÚVOD	- 8 -
1. VYMEZENÍ POJMŮ A TEORETICKÝ RÁMEC	- 10 -
1.1. <i>Parlamentarismus</i>	- 10 -
1.2. <i>Postavení předsedy vlády vůči ostatním členům vlády</i>	- 14 -
2. TŘI ZEMĚ, TŘI ODLIŠNÉ PŘÍKLADY Z PRAXE	- 15 -
2.1. <i>VELKÁ BRITÁNIE</i>	- 15 -
2.1.1. Specifika politického systému	- 16 -
2.1.2. Prime Minister a Kabinet	- 18 -
2.1.3. Éra konzervativní vlády v letech 1979-1997	- 20 -
2.1.4. New Labour Tonyho Blaira 1997-2007	- 24 -
2.2. <i>SPOLKOVÁ REPUBLIKA NĚMECKO</i>	- 27 -
2.2.1. Sjednocení Německa	- 28 -
2.2.2. Hlavní znaky politického systému	- 28 -
2.2.3. Vláda a spolkový kancléř	- 30 -
2.2.4. Stranický systém a jeho vývoj	- 33 -
2.2.5. Němečtí kancléři	- 35 -
2.3. <i>ČESKÁ REPUBLIKA</i>	- 36 -
2.3.1. Historický kontext – situace před rokem 1993	- 36 -
2.3.2. Základní rysy českého politického systému	- 39 -
2.3.3. Vláda ČR	- 41 -
2.3.4. Stranický systém, ODS a ČSSD	- 43 -
2.3.5. Čeští premiéři	- 45 -
ZÁVĚR	- 50 -
RESUMÉ	- 56 -
SUMMARY	- 56 -
POUŽITÁ LITERATURA	- 58 -

Úvod

Pustíme-li se do hlubšího zkoumání politických systémů, zjistíme, že z hlediska odlišností jednotlivých zemí v ústavách, volebních systémech, stranických systémech či zvyklostech, není zdaleka tak snadné dojít k nějaké klasifikaci. Setkáme se s klasickými parlamentními demokraciemi, které jsou charakteristické velkým počtem politických stran, absencí vstupní klauzule do parlamentu, či formálním postavením hlavy státu, jež bychom našli v Itálii nebo Holandsku, můžeme se setkat s kabinetní demokracií typickou pro Velkou Británii, kde je malý počet stran a jasné rozdělení pozic, nebo s kancléřskou demokracií německého typu, či s direktoriální demokracií, kde se tvoří velké koalice nejen podle stranické, ale i regionální příslušnosti, jako ve Švýcarsku. Stejně tak se můžeme setkat s prezidiálním modelem francouzského typu, kde má prezident silné postavení a je ve funkci jakéhosi „superpremiéra“ či dokonce s prezidiálním modelem amerického typu, kde je prezident absolutním šéfem exekutivy a kde se setkáváme s alternací a rivalitou dvou dominantních stran.

Na základě podobností se v demokratických státech postupně vyvinuly tři základní typy politických systémů – parlamentarismus, prezidencialismus a mezi nimi stojící poloprezidencialismus. A právě parlamentní forma vlády a její důkladnější aspekty, zejména v oblasti exekutivní moci, budou předmětem mé práce.

V úvodu bych se ráda zaměřila na objasnění pojmu parlamentarismus a také bych ráda nastínila fungování každého ze tří výše zmíněných politických systémů.

Parlamentarismus je systém, který si zvolila většina evropských zemí, přestože se na první pohled těžko srovnává například Velká Británie s Českou republikou, což je způsobeno i faktem, že tento systém je použitelný jak pro republikánské státní zřízení, tak pro monarchii, na rozdíl od systému poloprezidentského, jež je výsadou republik.

Konkrétněji bych se ráda zaměřila na pozici předsedy vlády v těchto systémech, která je u každé ze zemí odlišná. Teoretický rámec mi poskytne politolog Giovanni Sartori, jež se ve své publikaci *Srovnávací ústavní inženýrství* (2002) postavením premiérů zabývá a přichází tak s klasifikací, která pro mě bude klíčová. Nejsilnější postavení má podle Sartoriho předseda, který je první *nad nerovnými*, což odpovídá pozici Gordona Browna ve Velké Británii, o něco slabší je premiér, který je první *mezi nerovnými* právě jako německá kancléřka Angela Merkel a konečně nejslabší postavení má první *mezi rovnými*, což odpovídá postavení českého premiéra (toho času v demisi) Mirka Topolánka.

Sartoriho teorii bych ráda obohatila i o názory jiných politiků, jako například Vladimíra Klokočky či Jeana Blondela, který se také zabýval politickými systémy a vytvořil vlastní klasifikaci.

Tématem se budu zabývat, abych ukázala fungování těchto teoretických modelů v praxi. U každé z výše zmíněných zemí zvolím novodobou časovou epochu a současně takové časové rozmezí, aby došlo alespoň jedenkrát k alternaci u moci a bylo možné komparovat jednotlivé vlády, jež budou odlišné jak z hlediska předsedy, tak z hlediska složení vlády. Zaměřím se hlavně na to, jaká jsou specifika každého z postavení a současně je budu mezi sebou i srovnávat. Ráda bych také nastínila praktické fungování a to na osobnostech, jakými bezpochyby byly například Margaret Thatcherová či Tony Blair.

Kromě deskripce bude nutné porovnat jednotlivé teoretické koncepty i politiky jednotlivých premiérů a jejich funkce, proto zvolím v kombinaci použití jak metody komparativní, tak metody deskriptivní.

1. VYMEZENÍ POJMŮ A TEORETICKÝ RÁMEC

1.1. Parlamentarismus

V první části práce se zaměříme na teoretický kontext, bez kterého by nebylo možné navázat v dalších kapitolách konkrétními příklady z praxe. Zvolené země jsou specifické svými politickými systémy, což je jedna z jím společných vlastností, díky které je možná jejich komparace. Nicméně půjdeme-li hlouběji, je zřejmé, že je možné porovnávat pouze ty modely demokratických politických systémů, jež mají na dané úrovni něco společného. Pro nás je touto úrovní, v rámci níž budeme země srovnávat, právě jejich politický režim, tedy parlamentarismus.

V demokratických systémech vládnutí, též nazývaných jako „systémy pravidelných a konkurenčních voleb a obecného volebního práva“ (Masopust 2004: 91), rozlišujeme politické režimy celkem tři: parlamentní, prezidentský a poloprezidentský.

První výše jmenovaný funguje na provázanosti legislativní a exekutivní moci, které se vzájemně doplňují, a vláda je jmenována jen tehdy, má-li podporu parlamentu. Vláda v čele s předsedou je skutečným vykonavatelem exekutivní moci, kdežto hlava státu je primárně jeho reprezentantem a má spíše ceremoniální funkci. Tento systém je pro nás klíčový a více prostoru mu proto budeme věnovat na dalších stranách.

Protipólem mu je systém prezidentský, jehož definičním kritériem je podle většiny autorů způsob volby prezidenta, která odpovídá logice volby přímé. Přestože modelový případ tohoto systému – USA – fakticky přímou volbu prezidenta nezná, tak naopak dvoukolová volba francouzského prezidenta tomuto modelu zcela odpovídá. Nutným doplňkem přímé volby prezidenta je jeho pevně stanovené funkční období (pohybuje se v rozmezí 4-8 let), které se kombinuje s jeho neodvolatelností. Jedinou výjimkou je pro USA specifický proces tzv. *impeachmentu*, v jehož průběhu může být prezident zproštěn úřadu na základě prokázaného obvinění ze „zneužití úřadu, a to v případě velezrady, podplácení a jiných zločinů a špatného chování“ (Ústava USA, čl. II, odd. 4). Dalším kritériem prezidencialismu je propojení funkce hlavy státu s funkcí předsedy vlády, ačkoli třeba Giovanni Sartori tento faktor pro klasifikaci tohoto systému poněkud oslabuje. Podstatou je podle jeho úvah autonomie prezidenta v rámci výkonné moci. Je mu přesně stanoveno funkční období, většinou je dán i počet znovuzvolení, kdy je nejčastěji přípustné být hlavou výkonné moci nejvýše dvakrát za sebou. Tento

fakt hraje pro „obě strany“ neboť ani oblíbený prezident nemůže ve funkci setrvat déle, než je dáno a naopak prezidenta méně schopného není snadné odvolat. „Nemožnost zkrátit funkční období prezidenta jeho odvoláním komplikuje situaci, kdy mezi prezidentem a parlamentem dojde ke konfliktu. Ten bývá prakticky legální cestou neřešitelný“ (Říchová 2002: 77). Podle Sartoriho je řešením konfliktu prezidenta s parlamentem v takovémto případě pouze převrat, jako v minulosti v zemích Latinské Ameriky.

Třetím typem je systém poloprezidentský, jež stojí na součinnosti prezidenta a premiéra, mezi něž je rozdělena výkonná moc. Díky jedinečnosti tohoto vztahu je tento systém politology považován za svébytný. Nicméně i pro některé z nich, např. Vladimíra Klokočku, je tato specifická kategorie neakceptovatelná a rozlišuje pouze dvě varianty postavení obou hlav exekutivy, a sice prezidiální parlamentarismus a parlamentní prezidencialismus. V poloprezidentském systému je hlava státu volena tzv. všelidovou volbou (klasickým příkladem je přímá dvoukolová volba francouzského prezidenta páté republiky) a na striktně stanovené volební období, v jehož průběhu je neodvolatelná. Jeho legitimita je tedy odvozena od voličů, nikoli od zákonodárského sboru, jak je tomu v parlamentním systému. Předseda vlády (resp. vláda) je svou legitimitou naopak vázán na parlament, a proto je pro výkon jeho funkce nezbytná většinová podpora legislativy. Rozdělení výkonné moci mezi dvě „hlavy“ však vyžaduje, aby prezident a předseda vlády vzájemně spolupracovali ve vztahu k parlamentu. Na vztahu prezidenta a vlády pak závisí, jakou faktickou podobu poloprezidentský systém má, resp. jakou konkrétní váhu má každá z autonomních složek výkonné moci (Říchová 2002: 79).

Co je pro nás podstatné, je model první, tedy parlamentarismus. Ten se vyznačuje svrchovaností zákonodárské moci a principem tzv. sdílení moci. Podle Blanky Říchové je vazba mezi zákonodárným sborem a vládou v parlamentním systému vymezena dvěma základními kritérii: vláda je vždy jmenována se souhlasem parlamentu a její pád závisí na parlamentním hlasování o důvěře a zároveň má hlava státu (resp. výkonné moci) právo rozpustit legislativu a vypsat nové volby (Říchová 2002: 60). Toto funguje specificky například ve Velké Británii, kdy pravomoc rozpustit parlament náleží premiérovi a královna je jen formálním vykonavatelem (viz dále).

Carl Schmitt vidí hlavní význam pro ideu parlamentarismu v diskusi, která je ale chápána v širším slova smyslu než-li pouhé vyjednávání, s jakým se setkáváme běžně v praxi. Diskuse je výměna názorů založená na racionálních argumentech, jež vedou

k přesvědčení druhé strany o pravdě, nebo pomocí nichž se naopak druhá strana nechá přesvědčit. V parlamentní praxi to znamená střet názorů, který je posléze následován zákonem, jež vychází právě ze vzájemné dohody (Fojt 2007).

Funkce hlavy státu je v parlamentarismu oddělena od funkce šéfa vlády, kterou vykonává premiér nebo kancléř. Prezident či král rozhodují při jmenování předsedy vlády a ministrů, ale obyčejně se jedná jen o formální funkci právě z důvodu nutného souhlasu parlamentu. Hlava státu má tak de facto hlavně reprezentovat zemi na mezinárodní půdě a současně plnit ceremoniální funkce. Díky tomu, ačkoli praxe je různá, není důvod, proč prezidenta volit v přímých volbách a bývá volen buď parlamentem, nebo kolegiem volitelů.

Skutečná výkonná moc je tedy v rukou premiéra (popř. kancléře), který ji vykonává spolu se členy vlády, ministry. Vláda je pak parlamentu odpovědná jako celek a platí, že ministři, nebo alespoň velká část z nich, jsou členy parlamentu (ve Velké Británii je toto dokonce pravidlem). Parlament má možnost vládě vyslovit nedůvěru, stejně tak jako jí nevyslovit důvěru a v obou případech pak následuje bezpodmínečně nutná demise vlády do rukou hlavy státu. Tento prvek je ochranou před extrémem diktátorských vlád (Kubát 2003).

Ani obecně platné zákonitosti nám ale nevysvětlují, proč se v jedné parlamentní formě vlády daří sestavovat stabilní a akceschopné vlády, kdežto jiné parlamentarismy se potýkají s patovými situacemi a nestabilní vlády se v nich střídají prakticky každý rok, přičemž nejsou schopny plnit úkoly, jež si předsevzaly. Sartori vychází z těchto odlišností a na jejich základě pak stanovuje tři odlišné typy parlamentních systému: premiérský či kabinetní systém anglického typu, ve kterém si exekutiva vynutila převahu nad parlamentem; vláda zákonodárných sborů francouzského typu (třetí a čtvrtá republika), a mezi nimi stojící stranicky kontrolovaný parlamentarismus.

První výše jmenovaný, tedy britský typ, stojí na principu vlády vždy jen jedné politické strany, kde koaliční vládnutí nepřipadá v úvahu a je zcela potlačeno. To je důsledek zvoleného volebního systému, který předpokládá jednomandátové volební obvody, jež dávají vzniknout systému dvou stran. „Předseda vítězné strany se – na první pohled „automaticky“ – stává předsedou vlády. Volby jsou pokládány rovněž za zprostředkovaný výraz přímé volby premiéra, neboť všichni voliči jsou si v okamžiku odevzdání hlasu vědomi, kdo a za jakých okolností bude v následujícím volebním období fakticky nejdůležitější osobou ve státě“ (Říchová 2002: 62). Volební systém a bipartismus pak doplňuje ještě přísná stranická disciplína a společně tvoří tři základní

podmínky vzniku a fungování tohoto modelu. Velká Británie je ale zemí stojící hlavně na tradicích a její odlišnost od běžných parlamentarismů je poměrně značná, proto je také zřejmé, že systém tohoto typu není snadné nastolit a je výsledkem dlouhodobého vývoje a do jisté míry i odrazem britské politické kultury. Ne vždy se ale premiérský systém vytvořil aplikací těchto dvou rysů, jež známe ze systému britského. Německý racionalizovaný parlamentarismus vznikl v podmínkách smíšeného, fakticky proporčního volebního systému, pro něž užívá Jean Blondel termín systém dvou a půl politické strany.

Méně optimistickým je druhý typ parlamentarismu, kdy je vláda závislá na zákonodárném sboru a těžištěm systému je parlament. Důležitou roli zde sehrávají politické strany a jednotlivé stranické subjekty zastoupené v zákonodárném sboru. Příkladem čistého parlamentního systému je italská první republika (1948-1994), která je klasifikovaná jako partitokracie, tedy vláda silných politických stran, jež je zdrojem pro rozšiřování partikulárních zájmů jak stran, tak i jednotlivců.

Kromě Sartoriho klasifikace existuje samozřejmě více pohledů na vnitřní členění kategorie parlamentních systémů. Vladimír Klokočka ve své práci *Ústavní systémy evropských států* (1996) rozlišuje celkem čtyři typy parlamentarismu, mezi něž řadí, jinými autory klasifikovaný jako specifický, systém poloprezidentský. Klokočka spatřuje jednotlivé dílčí parlamentarismy v těchto zemích: parlamentarismus v konstitučních monarchiích, jehož prototypem je systém Spojeného království a jiné evropské monarchie, tedy systém belgický, nizozemský, dánský, švédský a španělský – po roce 1978; republikánský parlamentarismus v Rakousku, Itálii, francouzské třetí a čtvrté republice; racionalizovaný parlamentarismus Spolkové republiky Německo a již zmíněný prezidiální parlamentarismus, tedy u jiných systémů označovaný jako poloprezidentský (Říchová 2002: 62-63).

Fungující parlamentarismy stojí na předpokladu existence stabilních a akceschopných vlád. Z těchto dvou podmínek pak vytvoříme tři kombinace, se kterými se v praxi setkáváme. První, kdy je vláda akceschopná a stabilní, druhá, kdy je stabilní a do jisté míry akceschopná a třetí, která zahrnuje vládu nestabilní. Ustavení těchto vlád je zpravidla závislé na většinovém souhlasu parlamentu, resp. jeho dolní komory, kde hraje klíčovou roli boj o poslanecké hlasy při vyjádření důvěry vládě, při němž je nutné získat nadpoloviční většinu přítomných poslanců.

Parlamentarismy jsou obecně systémy, jež vyžadují disciplinované politické strany. Jsou politology preferovanější než prezidentské systémy, nicméně právě

z důvodu neexistence těchto stran je snadnější pochopit záměr volby prezidentského systému v nově vzniklých demokraciích v Jižní Americe v 80. letech.

Giovanni Sartori se v závěru své knihy *Srovnávací ústavní inženýrství* (2001) věnuje jednomu z nich, kterým je relevantnost bikamerálních parlamentů a poukazuje na dva hlavní rozdíly, podle kterých je můžeme klasifikovat. Jde o symetrické a asymetrické dvoukomorové systémy v návaznosti na to, zda mají sněmovny rovnou či nerovnou moc a dále o fakt, zda si jsou obě komory podobné svou povahou a složením či nikoli. Druhá komora obecně slouží ke kontrole první, má tedy jakousi bezpečnostní funkci s cílem diverzifikovat legislativní moc do více „rukou“. Její síla se pak dá měřit například tím, zda má horní komora právo veta (ať už absolutní či přehlasovatelné). Pokud jsou si obě komory podobné, snižuje se tím princip kontroly. Na druhou stranu, jsou-li spíše rozrůzněné, je zajištěna větší kontrola, ale samozřejmě na úkor toho, že odlišnost nutně vede ke střetu názorů a případným sporům. Kapitolou samou o sobě jsou pak federace, kde je přítomnost horní komory, jakožto zástupce jednotlivých států, samozřejmostí. Pro takový systém jsou dobré dvě vzájemně si rovné komory, které si ale nejsou podobné povahou (Sartori 2001: 183-190).

1.2. Postavení předsedy vlády vůči ostatním členům vlády

V této kapitole bych se ráda věnovala dalšímu teoretickému rámci, který je nezbytný pro následné úvahy, a sice Sartoriho pojetí sdílení moci. Jedná se o část zcela vycházející z myšlenek tohoto amerického politologa italského původu, která nenabízí příliš prostoru pro vlastní dedukce, tím spíše, že bych se ráda zaměřila pouze na Sartoriho koncepci, jež je pro mě klíčovým pramenem dalšího bádání.

Sdílení moci, jak o něm hovoří Giovanni Sartori, není tak snadné vymezit jako například rozdělení moci, protože se jedná o jakési prolínání či prolínavost. Východisko z této relativní proměnlivosti pak můžeme nalézt proniknutím do vnitřního uspořádání a zaměřením se na prostor, v němž má premiér, jako hlava výkonné moci, možnost se pohybovat. Pak můžeme předsedu vlády ve vztahu k ostatním členům vlády charakterizovat jako:

1. prvního *nad nerovnými*
2. prvního *mezi nerovnými*
3. prvního *mezi rovnými*

Tím je vyjádřeno ono sdílení moci, neboť každé z těchto tří postavení vylučuje koncentraci moci jen v jedné ruce, jak je tomu například ve Spojených státech amerických, kde je prezident *primus solus* a vláda je jeho osobním kabinetem. I tak je ale nutné objevit mezi daným dělením rozdíly. Jako *primus* (první) nad nerovnými stojí britský premiér, který má volnou ruku při výběru ministrů – svých „podřízených“ – a vládu v podstatě řídí. Německý kancléř, ač nemá tak silné postavení, je i tak *primus* (první) mezi nerovnými, kdežto premiér v České republice (tedy v běžném parlamentarismu) je *primus inter pares*, první mezi rovnými, takže ani ne tak *primus*.

Předseda vlády v pozici prvního *nad nerovnými* je hlavním představitelem exekutivy, je leadrem své strany, vybírá si členy svého kabinetu, které jmenuje a v podstatě nemůže být parlamentním hlasováním sesazen. Fakticky má tak převahu nad svým kabinetem a ministrům „vládne“. První *mezi nerovnými* není nutně oficiálním vůdcem strany, avšak odvolat ho z funkce je proces složitější než pouhé vyjádření nedůvěry. Předpokladem je, že jeho funkce je stabilní i v okamžiku, kdy se mění uspořádání kabinetu a že on ve funkci zůstává. Předseda vlády tedy ministry sesazovat může, kdežto oni jeho nikoli. Nejslabší postavení má pak premiér ve funkci prvního *mezi rovnými*, jehož funkční období je shodné s funkčním obdobím jeho ministrů, a když „padne“ vláda, odchází i on. Nad kabinetem má tedy velmi malou kontrolu (Sartori 2001: 112).

Tato myšlenka je onou klíčovou, k níž jsem se chtěla dopracovat v první kapitole. Tomuto rozdělení postavení premiérů vůči jejich vládám odpovídají právě následující tři evropské země, Velká Británie, kde má Gordon Brown nejsilnější postavení, Německo, pro které platí spousta specifik, včetně pravomocí Angely Merkel a Česká republika, jakožto představitel „klasického“ parlamentarismu, kde stojí v čele vlády Mirek Topolánek.

2. TŘI ZEMĚ, TŘI ODLIŠNÉ PŘÍKLADY Z PRAXE

2.1. VELKÁ BRITÁNIE

Britský politický systém je příkladem postupného evolučního vývoje z monarchie v politický systém moderního typu s mimořádným postavením ministerského předsedy.

Právě díky přirozenosti vývoje bez revolučních zásahů je vzorem pro mnoho jiných zemí, jež se třeba podobnou cestou ubírají. V důsledku toho, že Anglie byla v minulosti imperiální říší, můžeme nyní vidět velký vliv politické tradice nejen na území Spojeného království, ale i po celém světě, zejména v zemích, jež bývaly britskými koloniemi a odkazu na Anglii se hlásí v rámci společenství těchto států, tedy Commowalthu.

2.1.1. Specifika politického systému

S postavením premiéra v daném uspořádání úzce souvisí právě politický systém, jeho charakteristika, znaky a fungování, protože i to vše dohromady je důležitým ukazatelem toho, proč je právě ve Velké Británii předseda vlády faktickým vykonavatelem moci, zastává nejdůležitější funkce a za celou zemi jedná. Nicméně než se dostaneme ke konkrétní osobě premiéra, je potřeba nastínit specifika britského politického systému, který stojí na mnoha zásadních odlišnostech od „běžných“ parlamentarismů a který si právě díky nim uchovává svou jedinečnost.

První zvláštností je fakt, že ačkoli hovoříme o vyspělé zemi s bohatou historií a tradicí, na první pohled překvapivě se zde neseťkáme s psaným ústavním textem. Nicméně nelze říci, že by ve Spojeném království neexistovala ústava. Postrádáme zde jednotný dokument, který by všechny texty, jež jsou pramenem norem a kodexů, spojoval do jednoho souvislého textu, jak je tomu klasicky v ostatních zemích. Během historického vývoje vznikaly nejdůležitější listiny, mezi něž patří *Magna Charta Libertatum* (1215), *Petition of Right* (1628), *Habeas Corpus Act* (1679), *Bill of Rights* (1689), *Human Right Act* (2000) a další. Ty pak společně tvoří základ pro *statute law*. Druhou částí, která je základem konvencí, je *common law*, tedy právo zvykové, které postupem času nahradily právě zákony. Třetí částí ústavy jsou pak pravidla chování (*constitutional conventions*), jež jsou považována za závazná bez ohledu na to, že nejsou státem vynutitelná – například projev královny, kterým otevírá parlamentní rok na půdě Dolní sněmovny, nebo *royal assent* (Klokočka 2004: 769-770).

Dalším rysem britského politického systému je superiorita neboli suverenita parlamentu. Zákonodárný orgán je středobodem politiky, který je odpovědný jen sám sobě a je neodvolatelný. Ruší a přijímá zákony bez omezení a to platí i pro zákony

retroaktivní. Na rozdíl od systému amerického zde nefunguje systém brzd a protiváh (*checks and balances*), moci jsou oddělené a vzájemně se kontrolují.

S tím souvisí také fakt, že ve Velké Británii se moci vzájemně prolínají. Vláda i kabinet, tedy výkonné orgány, jsou vždy složeny z členů parlamentu a zde se projevuje jejich těsné sepětí. Podobně je tomu i u moci soudní, neboť nejvyšší soudní instance – Nejvyšší apelační soud a tzv. Law Lords – je kompletně tvořen členy horní komory parlamentu. Parlament tedy zákony tvoří a v poslední instanci je také vykládá.

Významným rysem britského politického systému je politická kultura. Tímto výrazem je míněn systém hodnot, jež jsou ve společnosti nastaveny a podle kterých pak politická sféra jedná.

Posledním aspektem britského politického systému je územně správní forma státu. Jedná se o stát unitární, pro který je ale typická různá míra autonomie jednotlivých celků, která byla završena procesem devoluce na sklonku 90. let 20. století. Politickým centrem země je Westminsterský parlament, avšak od roku 1997 mají vlastní parlamenty i Skotsko a Wales. Co do míry autonomie se ale jedná o asymetrický stát, neboť Skotsko, s největší mírou samostatnosti i díky silné vládě, která má pravomoc vybírat daně, má také vlastní soudnictví, měnový institut vydává skotské peníze, existuje specifický trestní zákoník a další. Naproti tomu Anglie žádnou takovou autonomii nemá, proto hovoříme o asymetrii.

V případě Velké Británie hovoříme z hlediska stranického systému o bipartismu, tedy systému dvou stran. Vyznačuje se pravidelnou alternací dvou nejsilnějších stran – labouristů a konzervativců, jejichž společný zisk ve volbách je v součtu kolem 90% hlasů a třetí strana, liberální demokraté, se dlouhodobě nedokáže vyrovnat žádné z nich a ztrácí tak na relevanci (Strmiska 2005: 41). To nás přivádí k Sartoriho pojetí bipartismu, podle nějž „máme dvoustranický *formát*, kdykoli existence třetích stran zabraňuje dvěma hlavním stranám vládnout samostatně, tj. kdykoli jsou koalice zbytečné“ (Sartori 2005: 200). Ruku v ruce s bipartismem jde pak samozřejmě pro něj typický jednokolový většinový volební systém (výjimkou je Rakousko, kde je systém poměrného zastoupení), ve Velké Británii označovaný jako *first-past-the-post system*. V jistých případech tak může dojít k vítězství strany v hlediska počtu odevzdaných hlasů, ale zisk křesel může být nepoměrně nižší. K tomu došlo například v roce 1974, kdy získala konzervativní strana procentuálně více hlasů, ale labouristům nakonec připadl větší počet mandátů a naopak v roce 1951, kdy labouristé získali o 0,8% více hlasů, ale konzervativci získali dokonce absolutní většinu křesel v Dolní sněmovně.

Dalším Sartoriho kritériem, jež odlišuje systém dvoustanický od systému predominantní strany, je pravidelné střídání stran u moci, tedy fakt, že jedna strana je schopna sama sestavit vládu, ale ne napořád. Na konkrétním příkladě Spojeného království můžeme nastínit dokonce „ideální kyvadlovou“ alternaci: labouristé vítězí 1945 a 1950, konzervativci 1951, 1955 a 1959, opět labouristé 1964 a 1966, konzervativci 1970, labouristé 1974 a následuje osmnáctiletá éra vlády konzervativců (1979, 1983, 1987 a 1992), kterou střídá v roce 1997 doposud trvající éra labouristů (1997, 2001 a 2005). Velká Británie je „dokonalý dvoustranický systém v tom, že – navzdory liberálům a dalším vznikajícím třetím stranám – vykazuje jak formát, tak i úplnou sadu vlastností bipartismu“ (Sartori 2005: 203).

2.1.2. Prime Minister a Kabinet

Držitelem výkonné moci je ve Velké Británii kabinet, který čítá asi 20 členů a v jehož čele stojí předseda, dále vláda, zhruba stočlenný orgán, který se neschází kolektivně a není tak pevně spjat jako kabinet, jež je možné považovat za jakýsi výbor vlády a konečně státní správa, byrokratický aparát asi dvou tisícovek úředníků.

Nejsilnější exekutivní postavení má bezesporu předseda vlády – *Prime Minister*. Ani jeho pozice není, vzhledem k faktu neexistence psaného ústavního textu, nikde zakotvena a do současné podoby byla upravena až Reformním aktem z roku 1832. Moc předsedy není odvozena od moci královské, ale od lidu, neboť od něj získal ve volbách důvěru jakožto leader nejsilnější strany. Jeho úkolem je vést stranu dále a dbát na její jednotu, protože také díky silné podpoře stranických kolegů se do funkce dostal. Se svou stranou musí být tedy pevně spjat.

Jednou z pravomocí premiéra je jmenovat a odvolávat ministry. Takový člověk je pro své ministerstvo spíše manažerem, nemusí být odborníkem v dané oblasti, neboť to zastávají vysoké posty státní správy. Proto je možné přejít například z postu ministra zemědělství na post ministra zdravotnictví. Požadavky na profesi a podobně nejsou stanoveny, předpokládají se spíše morální kvality. Výjimku představují pouze post Lorda kancléře, generálního prokurátora a nejvyššího státního návladního, kteří musejí být právníci.

Předseda vlády svolává a řídí jednání kabinetu a je právě na něm, jaký styl jednání si zvolí – „jestli nakonec rozhodne sám jako Margaret Thatcherová, nebo vyslechne

všechny a snaží se najít kompromis“ (Rovná 2004: 83) jako její následovník John Major. Tím udává základní směr ekonomické, zahraniční i obranné politiky země a právě jeho jednání je předmětem pravidelných střeďních interpelací, kde se na půdě Dolní sněmovny zodpovídá za své skutky právě poslancům britského parlamentu. Interpelace samozřejmě nejsou specifikem jen pro post prvního ministra, nýbrž je podstupují i ostatní členové kabinetu v závislosti na důležitosti jejich resortu.

Svou politiku premiér vždy konzultuje s hlavou monarchie, královnou, kterou má povinnost o vývoji politiky informovat. On je také jejím poradcem a důvěrníkem, může s ním například konzultovat otázky týkající se královské rodiny.

Předseda vlády také zastupuje celý orgán v médiích, kde prezentuje a obhajuje vládní politiku. Je nesporné, že s rostoucím vlivem médií je postava premiéra součástí každé domácnosti a právě zde se ještě více poukazuje na jeho osobnost, schopnosti a s odkazem na Tonyho Blaira bezesporu i na charisma. Dá se říci, že osobnost leadera straně vyhrává nebo prohrává volby. Vedle vystupování ve sdělovacích prostředcích jménem vlády a kabinetu je stejně tak důležité zastupování Velké Británie na mezinárodním poli a v zahraničně-politických otázkách, jež náleží právě jemu. Do oblasti těchto povinností premiéra patří například i pravidelná setkání ministerských předsedů zemí Commonwealthu.

Důležitou pravomocí prvního ministra je ve vztahu k domácí politické scéně fakt, že rozhodování o konání voleb vychází zcela z jeho iniciativy a omezen je pouze maximálně pětiletým obdobím mezi dvěma po sobě následujícími volbami. To mu dává do rukou možnost hrát jakousi strategickou hru a možnost rozpustit Dolní sněmovnu a vypsát nové volby v době, kdy má například výborné preference, nebo naopak, když má v posledním roce volebního období problémy s prosazováním vládních zákonů, jež jsou v parlamentu úmyslně pozdržovány, aby nedošlo k jejich přijetí.

Vedle těchto pravomocí a povinností ještě jmenuje velvyslance a vyšší státní úředníky, doporučuje jmenování do vyšších funkcí v anglikánské církvi, justici a podobně. Při výkonu jeho funkce mu napomáhá jeho kancelář (*Prime Minister's Office*), která se skládá asi ze čtyřiceti členů. Nejdůležitějším je soukromý tajemník, který stojí v čele a má za úkol informovat předsedu vlády o důležitých věcech a koordinovat jednání mezi kabinetem, vládou a parlamentem. Kancelář vyřizuje dokumenty, připravuje projevy a formuluje politické směřování vlády (Rovná 2004: 71-98).

Za zády premiéra stojí jeho kabinet, vrcholný orgán výkonné moci v zemi. Má zhruba dvacet členů a většinou je složen z poslanců Dolní sněmovny, z menší části pak Sněmovny lordů. V dnešní podobě se opět objevuje od roku 1832, kdy skončila nadvláda panovníka nad parlamentem, a složení kabinetu přešlo z rukou krále do vůle občanů. Jedním ze dvou principů, na kterých fungování kabinetu stojí, je princip kolektivní odpovědnosti. To znamená, že v konečné fázi jednání se vždy musí shodnout na jednotném závěru a vystupovat jako celek. Shoda v kabinetu je ve velké míře závislá na schopnostech předsedy vlády. „Na počátku své vlády musela premiérka Thatcherová mnohokrát ustoupit ze svých návrhů, týkajících se například jejího platu, platů učitelů, Rhodesie, vietnamské lodi s uprchlíky, vztahů v průmyslu nebo škrtů v rozpočtu. Ale jak její popularita rostla, inflace se snižovala a vyhraná válka o Falklandy z ní udělala národní hrdinku, její prestiž a autorita v kabinetu se zvýšila“ (Rovná 2004: 90-91).

Vzhledem k rozsáhlosti agendy kabinetu funguje projednávání samozřejmě ve výborech, za jejich fungování je opět zodpovědný předseda vlády. Takové výbory jsou buď stále, nebo vznikají *ad hoc* v reakci na důležitý aktuální problém.

Místem schůzí kabinetu je Downing Street 10. Jednání se řídí principem kolektivní odpovědnosti a jsou tajná. Pokud se nechají propustit nějaké informace na veřejnost, jde o cílený krok, o kterém rozhoduje předseda vlády. Jsou doprovázena diskusemi, kdy má každý člen možnost vyjádřit svůj názor. Na závěr jednání předseda shrne důležité momenty a vysloví závěr, proti němuž si zpravidla nikdo oponovat nedovolí (trestem za porušení principu kolektivní odpovědnosti je nutná demise). Členové kabinetu jsou povinni dodržovat tzv. moratorium a zachovávat mlčenlivost nejen během výkonu funkce, ale také mnoho let po jejím skončení. Tím je zajištěno, že i přes odlišnost názorů je nakonec splněn fakt, že vláda podává jednotné stanovisko, jež je respektované všemi jejími členy, kteří jsou schopni se vzájemně dohodnout.

2.1.3. Éra konzervativní vlády v letech 1979-1997

V roce 1979 představila konzervativní strana nový propracovanější volební program, přizpůsobený aktuální politické situaci, ve kterém představila pět základních pilířů své politiky na následující volební období. O Velké Británii je známo, že cílem jednotlivých politiků a jejich partají není připravit rozsáhlý dokument slibující převratné změny k lepšímu, který použijí pro vlastní propagaci během voleb a který vejde

v zapomnění nedlouho po jejich skončení, nýbrž připraví program, kterým si vytyčí reálné cíle, jež následně splní. Konzervativci viděli situaci jasně a do voleb vstupovali s cílem obnovit rovnováhu v hospodářské a sociální oblasti, vytvořit nové pracovní příležitosti, posílit parlament, podporovat soukromé vlastnictví a posílit spolupráci se spojenci. Následně se jim podařilo ve volbách zvítězit a dokonce získat i absolutní většinu křesel v Dolní sněmovně. Ještě týž den byla sestavením vlády pověřena Margaret Thatcherová.

Její pozice první ministryně ale zpočátku nebyla tak silná, formálně samozřejmě splňovala model prvního *nad nerovnými*, nicméně až čas ukázal, že jí je opravdu po všech stránkách. Hlavní prioritu spatřovala v hospodářské politice, ale protože všichni členové kabinetu nebyli „thatcheristy“ a zůstávali příznivci politiky Edwarda Heatha, „nikdy se jí nepodařilo sestavit vládu, která by stála plně a bezvýhradně za ní“ (Fajmon 1999: 157). Nicméně právě díky své pravomoci svolávat a hlavně řídit jednání vlády se velmi brzy naučila, jak této schopnosti využívat k prosazování svých názorů. Dohled nad organizací práce jí umožnil vytvořit systém vládních komisí, jejichž výhodou byl fakt, že bylo možné prosadit i takové zájmy, jež by jednáním celé vlády neprošly. Komise tak řešily přítomnost názorově odlišných ministrů ve vládě a napomáhaly ke shodě. Dalším manévrem během jednání vlády byla sumarizace, tedy závěrečné shrnutí premiérkou, které se stalo automaticky jakýmsi výstupem z jednání, ačkoli bylo totožné s úvodem a následně proběhla i diskuse. Jednalo se opět o záměr prosadit své názory a dělat co nejméně kompromisy. Opět to ukazuje na silnou a hlavně respektovanou pozici předsedy vlády.

V době první vlády Margaret Thatcherové můžeme nalézt charakteristický příklad úlohy premiéra zastupovat stát v mezinárodních otázkách a na poli mezinárodní diplomacie. Prosazování britských zájmů je typické především pro vztahy k Evropské unii, v té době ještě Evropským společenstvím. Ačkoli zastávala konzervativní strana „zlatou střední cestu“, premiérka se nebála postavit na stranu své země a bojovat za ni. Během londýnské návštěvy německého kancléře Helmuta Schmidta v roce 1979 vyjádřila svůj nesouhlas s výší členských příspěvků a požadovala pro Británii jejich snížení, neboť byly pro zemi s tak velkým objemem zahraničního obchodu dosti nevýhodné. A ačkoli měla Británie koncem sedmdesátých let jeden z nejnižších hrubých domácích produktů, platila jedny z nejvyšších členských příspěvků. I přes několikaletou časovou prodlevu mezi návrhem a jeho konečnou implementací až v roce 1984 to lze jednoznačně připsat k dobru první ministryni a jedná se o nesporný důkaz jejího

pozitivního působení na mezinárodním poli v oblasti prosazování britských zájmů (Fjmon 1999: 163).

A je zřejmé, že tato politika byla prosazována po celou dobu premiérčiny vlády. S nástupem J. Delorse do čela Evropské komise a prosazování vize federalistické Evropy se objevil další potenciální konflikt, neboť budoucí vize Evropy byla z pohledu první ministryně značně odlišná od obecného evropského smýšlení. To vyplývá i z jejího známého projevu v Bruggách ze září roku 1988, tedy dva roky před koncem její funkce předsedkyně - pro ni už třetí - vlády. Stála jednoznačně proti centralizaci moci v Bruselu, neboť tvrdě prosazovala národní identity jednotlivých států. „Evropa bude silnější přesně proto, že má Francii jako Francii, Španělsko jako Španělsko, Británii jako Británii, každou zemi s jejími zvyky, tradicemi a identitou“ (Thatcherová 1996: 509). Prosazovala hodnoty jako svobodný obchod a svobodné podnikání, jež upřednostňovala před společnou zemědělskou politikou a centrálním plánováním, které měly být „budoucností Evropy“. Ve své době byla tato slova nevídaná, možná až převratná, zvláště od někoho takto vysoce postaveného, nicméně ani tak nedošlo k výraznému ovlivnění budoucího směřování ES. Záhy byla přijata Maastrichtská smlouva, s níž vznikla Evropská unie, a proces integrace se výrazně prohloubil.

Důležitou roli ve vládní politice a v prosazování thatcherismu hráli bezpochyby lidé, jež si Margaret Thatcherová zvolila za své spolupracovníky, za své ministry. Jak jsme vysvětlili, patří to do jejích pravomocí a po požádání o sestavení vlády královnou má prakticky volnou ruku, neboť panovník zde žádné překážky neklade. Už v její první vládě zasedl v resortu ministra průmyslu roku 1979 její nejbližší spojenec sir Keith-Joseph, stejně tak jako Geoffrey Howe, který získal post ministra financí. Mezi její nejvýznamnější spojence patřil také Norman Tebbit, předseda konzervativní strany a dlouholetý člen vlády, a předseda Sněmovny lordů William Whitelaw, který pro ni byl velkou autoritou a vždy v ní budil respekt. Na těchto lidech bych chtěla demonstrovat, jak často se posty ve vládě střídají a že je to běžnou součástí politického života ve Velké Británii. Sir Keith-Joseph zasedl již ve vládě Edwarda Heathe, následně byl od roku 1979 již zmíněným ministrem průmyslu a od roku 1981 byl ministrem zdravotnictví a sociálních věcí. Geoffrey Howe zastával post ministra financí do roku 1983, kdy odešel na ministerstvo zahraničí. Norman Tebbit začínal jako ministr práce až v roce 1981 a následně byl od roku 1983 ministrem obchodu a průmyslu.

Paradoxem je, že všichni tito „tažní koňové“ vládu nakonec z různých důvodů opustili. Keith-Joseph odešel roku 1986, kdy se začal rozpadat původní tým, jež stál u

zrodu a budování thatcherismu. „Odchod mého nejstaršího politického přítele a spojence, v podstatě učitele, mě zarmoutil. Byl nenahraditelný; tak či onak, politika už nikdy nebude tatáž“ (Thatcherová 1996: 383). Howe vládu sám opustil v roce 1988, když se uvolnila funkce neformálního zástupce premiérky a ona sama ho ve funkci odmítla akceptovat pro jeho proevropské smýšlení. Ačkoli si byli velmi blízcí a oba stáli u zrodu thatcherismu, jejich vztah se tímto velmi zhoršil. Norman Tebbit odešel, jako další z původního týmu, roku 1987 a Lord Whitelaw odstoupil ze zdravotních důvodů o rok později. Premiérce se tak spojenci postupně vzdálili a nakonec jí nezbyl téměř nikdo z původního týmu (Fajmon 1999: 157-257).

Tímto jsem chtěla poukázat na fakt, že je možné zastávat různá ministerstva, neboť odbornost není přisouzena konkrétně ministrovi, ale až specialistům. Premiérka si ministry jmenovala z vlastních řad, aby prosadila svou politiku, nicméně fakt, že se tým po dlouhé spolupráci rozpadl, vedl i k pádu jí samotné.

Síla premiérky na postu prvního *nad nerovnými* spočívá právě v prosazování svých postojů a názorů. V éře vlády Margaret Thatcherové se děly převratné změny, jež ona sama iniciovala, hlavně v domácí politice. Snižování inflace prostřednictvím tripartitních jednání bylo nahrazeno pevnou kontrolou veřejných výdajů, privatizace se stala „vlajkovou lodí“ thatcherismu a postupně se tento trend rozšířil i dále do nitra Evropy, protože se začalo prosazovat soukromé vlastnictví, stejně tak se rapidně snížily daně a to i pro nejbohatší občany. Autorita státu byla posílena, došlo k reformě vzdělávacího systému a soukromé vlastnictví se stalo hlavním atributem bytové politiky.

Všechny tyto změny by se neuskutečnily, kdyby premiérka hned po nástupu do funkce nezměnila způsob rozhodování vlády. „Na rozdíl od svých předchůdců se nehodlala smířit s rolí *primus inter pares*. Místo premiéra hledajícího kompromis měla Británie najednou premiérku překypující činorodou aktivitou, která byla odhodlána prosadit svůj program“ (Fajmon 1999: 294). Ačkoli byl tento styl vládnutí neobvyklý, ona byla tím hlavním člověkem, který „hnal“ vládu kupředu a dominoval jí nevídaným způsobem. Úkol každého člena vlády byl následovat její politiku a prosazovat ji, uvádět do praxe. Její síla byla také v důvěře veřejnosti a v její oblibě. V thatcherismu je osoba vůdce ztělesněním vůle veřejnosti, což je nesporným faktem její moci. Za celou dobu jejího působení ve funkci předsedkyně vlády nevyvstala žádná jiná alternativa takové osobnosti, nebyl zde nikdo jiný, kdo by jí mohl čelit či konkurovat. Po jejím nuceném odchodu v roce 1990 se situace poněkud „zklidnila“. John Major postrádal její

entuziasmus a schopnost prosazovat si za každou cenu své názory a přivedl tak Británii do klidnější fáze, která by se možná dala nazvat jako přechodná nebo také klidová, neboť před i po jeho působení byli v čele předsedy vlády dvě opravdu výrazné osobnosti.

2.1.4. New Labour Tonyho Blaira 1997-2007

Následující desetileté období představovalo pro Velkou Británii další, byť jiným směrem se ubírající, ale rozhodně razantní změnu. Tony Blair se ujal úřadu ministerského předsedy po vítězných volbách v květnu roku 1997 a už v té době měl jasno, jakým směrem se bude jeho vládnutí ubírat. Na počátku prvního volebního období definoval tři ze svých pěti pevně daných principů, na jejichž základě stojí jeho politika a politika New Labour Party - společenství, přímá demokracie a sociální odpovědnost a postupně přidal zbylé dva - blahobyt a modernizace (Seldon 2005: 238). S Margaret Thatcherovou by se nepochybně shodli v politice volného trhu, přímé demokracii a sociální odpovědnosti. Tony Blair svou jedinou ženskou předchůdkyni obdivoval a v mnoha směrech mu byla vzorem. Inspirovala ho svou schopností získat si zpět na svou stranu voliče z řad pracujících a střední třídy, kteří se v minulosti od strany odvrátili a zároveň nalézt s voliči „společnou řeč“ a tím „zvítězit na všech frontách“. Její příklad mu ukázal, jak jednat s kabinetem a parlamentem a nezůstat jen jako tichý hlas někde na pozadí. V oblasti schopnosti vést stranu ji obdivoval za způsob, jakým dokázala přijímat kritiku z vlastních řad, zejména z řad „mokrých“ konzervativců a byla mu příkladem v tom, jak být odvážným a troufalým leaderem strany. Politika „jednoho z nás“, jež propagovala Thatcherová, by mohla stejně tak označovat i Blairův přístup. Anthony Seldon ve své rozsáhlé biografii Tonyho Blaira dokonce přichází s myšlenkou, že „oba byli outsidersy ve své straně a jejich nové přístupy v rámci stranické ideologie byli tolerovány pouze tak dlouho, dokud vyhrávali volby“ (Seldon 2005: 451).

Za vlády „železné lady“ se stalo několik událostí, jež si vysloužily úctyhodnou podporu veřejnosti, její náklonnost a kdy premiérčina popularita vyletěla raketově nahoru. Tou největší byla bezpochyby vyhraná válka o Falklandské ostrovy v roce 1982, tedy po třech letech jejího působení na postu ministerské předsedkyně. Za vlády Tonyho Blaira došlo k podobné události poněkud dříve, už čtyři měsíce po volbách a jeho prvním zvolení, kdy při autonehodě v Paříži tragicky zahynula princezna Diana. Postava

bývalé manželky prince Charlese byla pro Británii dosti kontroverzní a na jejím osudu lze demonstrovat fakt, jak velký vliv má premiér na postavu královny v britském politickém systému, kde funguje také jako její poradce. Diana už formálně členkou britské královské rodiny nebyla, proto bylo přáním královny nevydávat k této události žádné prohlášení, tím méně prokázat Dianě úctu. Tony Blair však cítil, že je potřeba národu ukázat oporu, a proto přednesl druhý den ráno projev, jež vytvořil s pomocí svého tiskového tajemníka Alastaira Campbella, jemuž se budeme věnovat později, ve kterém nazval Dianu „princeznou lidu“ a kterým si získal obrovskou náklonnost veřejnosti. „Byla princeznou lidu a jí také zůstane, zachována navždy v našich srdcích a v našich pamětech“ (Richards 2004: 174). V žebříčku popularity se stal vůbec nejoblíbenějším prvním ministrem a veřejnost ho podporovala z více než devadesáti procent. Přístup královské rodiny zůstával nadále velmi chladný, královna záhy opustila Buckinghamský palác a tento postoj se stal terčem mnoha nepříznivých kritik. Navzdory jejímu požadavku na soukromý pohřeb Tony Blair, za spolupráce s princem Charlesem, připravil pohřeb veřejný a zde se více než kde jinde projevil střet mezi moderní politikou hlavy vlády a uznáváním tradičních hodnot hlavou monarchie. Nicméně tlak z Downing Street 10 sehrál svou roli a královna se nakonec v živém televizním vstupu vyjádřila k tragické smrti Diany (Seldon 2005: 279-291). Zde se ukázalo, že Blair spolu s Campbellem dokázali lépe rozpoznat náladu veřejnosti a reagovat na ni odpovídajícím způsobem než-li královna, což mělo na popularitu prvního ministra obrovský vliv, myšleno v kladném slova smyslu. Z této události je patrné, jak velký vliv může schopný premiér na královnu mít.

Jak už bylo řečeno, předseda vlády zastupuje celý orgán před veřejností a zároveň jí prezentuje vládní politiku. S rostoucím vlivem médií se od dob vlády Margaret Thatcherové stala ještě daleko důležitější forma, jakou se hlava vládní politiky prezentuje před médii. Image premiéra jako charismatického vůdce hraje v dnešní době dvojnásobnou roli, neboť takový člověk je veřejnosti neustále na očích a podléhá jejímu hodnocení. Proto se zvýšila i náročnost na pozici tiskového tajemníka premiéra, který zodpovídá za styk s veřejností.

Ztělesnění této funkce Alastaiem Campbellem už dnes patří neodmyslitelně k vládě Tonyho Blaira stejně tak, jako je Tony Blair neodmyslitelně spjat s nástupem New Labour, novou a modernější Labour Party. Campbell byl tvůrcem Blairovy mediální politiky a jeho významným spolupracovníkem už od roku 1994, kdy byl Tony Blair zvolen do čela Labour Party a jeho hlavní vliv v oblasti podání Blairova

přístupu se stal markantním především po roce 1997. Jeho schopnosti se do značné míry projeví o dva roky později v Kosovské krizi, kdy zasáhl do toho, jak řešit situaci co nejeфекtivněji, za což byl mezinárodně uznáván jako mistr komunikace. Campbell byl jediným člověkem, který se zúčastnil všech zasedání britského parlamentu, aniž by byl formálně jeho členem, bylo na něm korigovat, kdy bude jaká zpráva vypuštěna, například aby zveřejnění špatné události bylo vždy následováno dobrou zprávou, byl to on, kdo „pečoval“ o image premiéra v tisku a radil mu, jak správně volit slova v jednotlivých projevech.

Nejvýznamnějších úspěchů v domácí politice dokázal za své vlády Tony Blair dosáhnout v Severním Irsku, kde byl nastolen mír a ve Skotsku a Walesu, kterým byla obnovena autonomie a vznikly zde regionální parlamenty. Naopak, díky své podpoře amerického prezidenta George Bushe a jeho válečného tažení do Afganistánu v roce 2001 a do Iráku v roce 2003, se stal terčem četných kritik a po více než deseti letech ve funkci podal 27. června 2007 do rukou královny demisi. Do čela Labour party a na předsednické ministerské křeslo se posadil Gordon Brown, který byl do té doby ministrem financí.

Brownova pozice prvního ministra však dosud nebyla potvrzena ve volbách, poslední proběhly ve Velké Británii v roce 2005 a další by se měly konat po pěti letech, tedy v roce 2010. Víme ale, že z kompetencí premiéra vyplývá, že vyhlášení voleb je na jeho uvážení a z politické praxe je známé, že jsou volby vyhlášeny už po čtyřech letech. Je tedy na Brownově uvážení, kdy se budou příští volby konat.

Co se politických kroků týče, jeho počínání je rozděleno do několika základních kategorií. Patří mezi ně konstituční reformy, v jejichž souvislosti se vyslovil například pro psanou ústavu, nebo alespoň dokument, který by jasněji vymezoval práva britských obyvatel a dále vyřešení bytové situace či zdravotnictví. V zahraniční politice došlo od dob vlády Tonyho Blaira k určitému ochlazení vztahů s USA, Blair byl znám svou vysokou podporou Bushovy administrativy, a proto byly vztahy i po jeho odchodu sice nadále blízké, ale už ne do takové míry. Situace se ale změnila jak vzhledem k obměně prezidenta USA, tak také vzhledem k současné finanční krizi, neboť Gordon Brown veřejně podporuje Obamovy ekonomické balíčky. Za Brownovy vlády také došlo k četným nejen personálním změnám ve vládě, kromě povolání evropského komisaře na post ministra a mnoha obměn bylo také nově založeno ministerstvo pro energetiku a změnu klimatu (on-line text: Premiership of Gordon Brown). Po prvním roce působení ve funkci premiéra se však ukázalo, že jeho popularita značně klesla a jeho působení ve

vládě bylo dosti nejisté, načež se setkal i s negativními ohlasy ve vlastní straně. V září minulého roku se uskutečnila výroční konference Labour party v Manchesteru, kde se dokonce otevřeně hovořilo o Brownově setrvání ve vládě, neboť podle průzkumů už ztrácela jeho strana na opoziční konzervativce téměř dvacet procent (on-line text: Labouristé začali důležitou výroční konferenci). Brown zde ve svém projevu uznal své chyby a potvrdil, že chce být i nadále zárukou stability a provést zemi co nejlépe už tak složitou ekonomickou situací. Zároveň se snažil přesvědčit ostatní, že s ním v čele má strana šanci na vítězství ve volbách (on-line text: Brown uznal chyby, chce zůstat zárukou stability). Nicméně i tak platí, že v současné situaci mají podle prognóz David Cameron a jeho konzervativci velkou šanci stát se budoucí vládní stranou.

V podstatě se dá říci, že se zde opakuje situace z doby, kdy Margaret Thatcherová opustila post premiérky a John Major vládl v „jejím stínu“ podobně jako Gordon Brown v současné době vládne „ve stínu Tonyho Blaira“.

2.2. SPOLKOVÁ REPUBLIKA NĚMECKO

Německo je stát, který byl po prohrané druhé světové válce rozdělen na čtyři okupační zóny – britskou, americkou, francouzskou a sovětskou a po spojení prvních tří jmenovaných v SRN se vyvíjel samostatně vedle NDR. Ke spojení obou republik došlo až na počátku 90. let 20. století, kdy se datuje vznik jednotné Spolkové republiky Německo.

Fungování státu stojí na principech zakotvených v ústavě, která se nazývá Základní zákon a byla přijata už v roce 1949. Je jedinou ze tří zemí, o kterých hovoříme, jež má jednokomorový parlament a stejně tak je jedinou, která je federací. Původně se jednalo o federaci deseti zemí, dnešní uspořádání tvoří třináct spolkových zemí a tři svobodná města (Berlín, Hamburk a Brémy). Pravomoci jsou tak rozděleny mezi Spolek a jednotlivé země způsobem, že kompetence spadají buď výlučně do rukou Spolku, nebo jsou řešeny na zemské úrovni a to v případě, že je přímo neupravuje Spolek, což nazýváme konkurujícím zákonodárstvím. Správní otázky jsou stejně tak rozděleny do výlučné pravomoci Spolku, jež vykonávají spolkové orgány, do pravomoci Spolku, jež ale vykonávají územní orgány a do výlučné správy zemí (Říchová 1999: 205-206). Německý federalismus je charakteristický silnou spolkovou mocí, což jej

odlišuje například od systému amerického, pro který je typická silná autonomie jednotlivých zemí. Federální úroveň má díky tomu silnou moc například v oblasti hospodářství země, kde řídí velmi efektivní daňovou politiku.

Jedním ze znaků, který je pro Německo charakteristický a výjimečný, je racionalizovaný parlamentarismus. Ten úzce souvisí s kancléřským principem, který je zároveň spjat se specifickým volebním systémem a tedy i výběrem osoby spolkového kancléře.

2.2.1. Sjednocení Německa

Vznik Spolkové republiky Německo spojením SRN a NDR začal rozhovory mezi čtyřmi ministry zahraničí států, jež spravovaly jednotlivé okupační zóny a představiteli dvou republik, jež se v Německu nacházely, kteří podepsali smlouvu o připojení NDR k SRN. Připojení bylo stejně tak schváleno jak Poslaneckou sněmovnou NDR, tak Spolkovou radou SRN a dokument vstoupil v zápatí v platnost. Po posledním zasedání Lidové sněmovny NDR se ke Spolkovému sněmu připojilo 144 poslanců a byla vytvořena spolková vláda. Sídlo vlády a Sněmu bylo přeneseno do Berlína a Bonn zůstal sídlem správy a Spolkové rady (Říchová 1999: 206). „Němci ve Spolkové republice zvolili svobodný demokratický řád. Jsou spjati prostřednictvím Evropského společenství a Atlantické aliance se společenstvím západních hodnot. Více než čtyřicet let dokazovali, že si z dějin vzali poučení. To, co se děje v NDR, je velkým vítězstvím svobodného světa“ (Kohl 1997: 167). První problémy, jež chtěl stávající kancléř Helmut Kohl vyřešit, byly spojeny s kulturním a sociálním sjednocením a také se sjednocením měny. Byla podepsána smlouva o německo-polských hranicích, obnoveny diplomatické styky s pobaltskými republikami a podepsána smlouva o spolupráci s tehdejší ČSFR. Německo si tak postupně utvářelo diplomatické vztahy nejen se svými sousedy ale i s ostatními zeměmi světa.

2.2.2. Hlavní znaky politického systému

Německo je opět klasickým parlamentarismem, ovšem s mnoha odlišnostmi jak od Velké Británie, tak od České republiky. Především je státem federativním, což se

odráží i v podobě zákonodárného sboru, proto se v případě tohoto státu budu do jisté míry zabývat i jím. Zákonodárnou moc vykonává Spolkový sněm (*Bundestag*) a Spolková rada (*Bundesrat*). V tomto případě se ale nejedná o klasický dvoukomorový parlament, ale o dvě na sobě nezávislé instituce, neboť pouze Spolkový sněm je jakýmsi legitimním orgánem, protože pouze ten je přímo volený lidmi a to na čtyřleté funkční období. První zasedání Sněmu je také důležité z hlediska exekutivní moci, neboť je na něm na návrh prezidenta volen kancléř. K rozpuštění Sněmu může dojít pouze ve dvou případech – pokud se po volbách nevytvoří absolutní většina pro volbu kancléře, má prezident možnost jmenovat kancléře přes chybějící hlasy, následně vzniká menšinová vláda, nebo rozpustit Sněm a vypsát nové volby (čl. 63 odst. 4 a čl. 39 odst. 1 Základního zákona) a pokud kancléři na jeho návrh Spolkový sněm nevysloví důvěru, může jej prezident - na návrh kancléře - rozpustit (čl. 68 Základního zákona).

Volební systém do Spolkového sněmu je dalším ojedinělým znakem, který je pro Německo charakteristický. Poslanci Spolkového sněmu jsou voleni na čtyři roky ve všeobecných, bezprostředních, svobodných, rovných a tajných volbách (čl. 38 Základního zákona). Jedná se o systém proporčního zastoupení, který je personalizován. Polovina poslanců je volena v jednomandátových volebních obvodech pomocí přímých kandidátek a druhá na základě seznamu předloženého kandidujícími stranami. Volič má tak vlastně dva hlasy, jeden pro jednotlivce a druhý pro stranu jako celek, kde už ale nemá možnost zasahovat do pořadí kandidátů na listině. Mandáty se rozdělují ve třech etapách – nejprve se sčítají druhé hlasy odevzdané pro celé strany, jež překročily pětiprocentní klauzuli a to za použití Hare-Neimeyrový formule, poté se mandáty politických stran rozdělí mezi jednotlivé země a až ve třetí fázi jsou mandáty přiděleny jednotlivým kandidátům. První se odečtou mandáty získané v jednomandátových volebních obvodech a zbytek křesel se rozděluje podle pořadí na kandidátce a podle postavení strany v dané zemi. Z praxe víme, že může dojít k situaci, že má strana více přímých mandátů než-li je počet křesel podle druhých hlasů, čímž vznikají tzv. přesahující mandáty. Ty jsou straně zachovány a o jejich počet se pak následně rozšiřuje počet křesel ve Spolkovém sněmu (Říchová 1999: 219-220).

Naopak Spolková rada není orgánem voleným, ale institucí skrze níž se jednotlivé spolkové země podílejí na výkonu státní moci. Její členové jsou zároveň členy zemských vlád a mají pouze imperativní mandát, jsou tedy vázáni na pokyny svých vlád

a jsou jejich prostřednictvím kdykoli odvolatelní. Základní zákon stanovuje počet jednotlivých zástupců každé země podle počtu obyvatel.¹

Co se týče exekutivy, je stejně jako v ostatních zemích vykonávána dvěma základními složkami – v tomto případě vládou (v čele s kancléřem) a spolkovým prezidentem. Vládě věnuji celou následující kapitolu, neboť je z hlediska této práce klíčová, postavení spolkového prezidenta nastíním nyní. Prezident je volen na pětileté období specifickým orgánem, který se nazývá Spolkové shromáždění a schází se pouze při této příležitosti. Z jedné poloviny je tvořen poslanci Spolkového sněmu, druhou polovinu tvoří proporčně volení zástupci jednotlivých zemí. Volba prezidenta může být až tříkolová, v prvních dvou kolech je nutné získat absolutní většinu hlasů Shromáždění, ve třetím stačí většina relativní. Pasivní volební právo má každý německý občan, který dosáhl věku čtyřiceti let a současně má aktivní volební právo do Spolkového sněmu. Ve funkci může prezident setrvat maximálně dvě funkční období, respektive být jedenkrát znovu zvolen, tedy celkem může funkci vykonávat nejdéle deset let.

Specifické jsou pravomoci, jimiž prezident disponuje, neboť jsou poměrně značně omezeny. Navrhuje a jmenuje spolkového kancléře a ministry, stejně tak jako soudce, úředníky a důstojníky a podepisuje zákony, za které tím přijímá právní odpovědnost ale na rozdíl od prezidenta České republiky je v Německu kontrasignace považována za nezbytnou při jakémkoli prohlášení prezidenta. Dále zastupuje stát na mezinárodním poli, jeho funkce je přednostně ceremoniální, nicméně velmi důležité slovo má především v otázce rozpuštění Sněmu.

2.2.3. Vláda a spolkový kancléř

Spolková vláda je hlavním představitelem výkonné moci v Německu. V jejím čele stojí kancléř, obdoba britského ministerského předsedy a českého premiéra. Hlavní slovo při výběru této osoby má prezident republiky, kterého v tomto případě nic neomezuje. Může tak vybrat představitele nejsilnější strany nebo i někoho, kdo není členem Sněmu, protože v případě kancléře to není nutné. Jak vidíme, je to opět rozdílné fungování než ve Velké Británii, kde jsou všichni členové vlády zároveň i členy

¹ Každá země disponuje alespoň třemi mandáty, země s více než dvěma miliony obyvatel čtyřmi, s více než šesti pěti mandáty a země s více než sedmi miliony obyvatel mají sedm zástupců. Celkem má Spolková rada 68 členů.

parlamentu. Nicméně i tak je omezen faktem, že kandidát musí získat důvěru Spolkového sněmu, tady absolutní většina poslanců musí hlasovat pro jeho zvolení a kromě toho má také pouze jeden pokus na navržení kandidáta, protože další výběr kandidáta je už na Sněmu.

Samotnou volbu kancléře upravuje čl. 63 Základního zákona, který říká, že kandidát musí získat absolutní většinu hlasů Spolkového sněmu. Pokud ji získá, prezident ho jmenuje kancléřem, pokud ne, kandidáta navrhne Sněm a pak je nutné získat absolutní většinu hlasů. Pokud získá kandidát pouze většinu relativní, tedy všech přítomných, je na prezidentovi, zda ho jmenuje kancléřem (Vávra 2007: 21).

Po jmenování kancléře do funkce následují tři důležité kroky. Nejprve je nutné vybrat ministry, jež budou vládu tvořit, a také resorty, které budou spravovat. V tomto případě má kancléř „volnou ruku“, neboť teoreticky není ničím omezen, protože prezident jmenuje ministry právě na jeho návrh. Prakticky je ale omezen jak Základním zákonem, jež ukládá povinnost zřídit Spolkové ministerstvo obrany (čl. 112, 114 odst. 1 Základního zákona), Spolkové ministerstvo financí (čl. 65a Základního zákona) a Spolkové ministerstvo spravedlnosti (čl. 96 odst. 2 věta 4 Základního zákona) a také Sněmem, neboť ten z hlediska rozpočtového práva rozhoduje o tom, který resort bude zřízen, do kterého uvolní finanční prostředky. Dále je nutné obsadit post zástupce kancléře, tedy tzv. vicekancléře. Vzhledem k politické praxi, kdy jsou prakticky vždy tvořeny koaliční vlády, je vicekancléř většinou osoba zastupující koaliční stranu. I v současné vládě Angely Merkel zastává tuto funkci člen koaliční SPD Franc Müntefering.

Odstoupení kancléře z jeho funkce připouští ústava ve třech případech. Čl. 69 odst. 2 Základního zákona automaticky počítá s odstoupením kancléře v okamžiku prvního setkání nově zvolaného Spolkového sněmu. Nikde už ale není řečeno, že by nemohl být kancléř znovuzvolen a nikde není omezen počet znovuzvolení, jak je tomu u funkce prezidenta. Například Helmut Kohl vykonával tuto funkci celkem pětkrát (Vávra 2007: 25). Dalším případem odstoupení kancléře je konstruktivní vyjádření nedůvěry. V takovém případě musí hlasování vyvolat alespoň jedna čtvrtina poslanců Sněmu a zároveň musí mít stanoveného alespoň jednoho kandidáta na post budoucího kancléře. Pakliže je stávajícímu kancléři absolutní většinou členů Sněmu vyslovena nedůvěra, znamená to, že je zároveň zvolen navrhovaný kandidát. Proto hovoříme o konstruktivním vyjádření nedůvěry, neboť nedochází k situaci, že by byla země bez kancléře a dostala se tak do „patové“ situace. A konečně třetím způsobem je dobrovolné

odstoupení, tedy demise, která putuje do rukou prezidenta, který ji musí přijmout. I v takovém případě je to konec pro celou jeho vládu (Vávra 2007: 28).

Fungování celého vládního orgánu stojí na třech základních principech: kancléřském, resortním a kolegiálním.

První výše jmenovaný uděluje kancléři možnost vydávat směrnice pro řízení ministerstev a zároveň upevňuje jeho postavení pomocí institutu konstruktivního vyjádření nedůvěry a v neposlední řadě souvisí se způsobem jeho volby. Kancléř je volen Spolkovým sněmem na návrh spolkového prezidenta. Ke zvolení je nutno získat většinu hlasů, do dalších kol už navrhuje kandidáty sám Sněm. Důležitým prvkem racionalizovaného parlamentu je v souvislosti s výkonnou mocí také fakt, že kancléř je jediným voleným členem vlády, ostatní ministři jsou „pouze“ jmenováni prezidentem. Pokud chce Sněm vyhlásit kancléři nedůvěru, lze to pouze konstruktivně. S tímto prvkem se ve Velké Británii ani v České republice nesetkáme, avšak z hlediska neuvážených kroků a stability by byl tento způsob vyjádření nedůvěry především pro Českou republiku jistě zajímavým způsobem, jak předejít například současné krizové a demoralizující situaci. Pakliže je touto formou kancléři vyjádřena nedůvěra, prezident ho uvolní a jmenuje nového. S kancléřem odchází celá jeho vláda a je jmenována vláda nová. Takto se k moci dostal Helmut Kohl, neboť právě Helmutu Schmidtovi, který zastával funkci před ním, byla v roce 1982 konstruktivně vyjádřena nedůvěra.

Rezortní princip znamená, že je každý ministr zodpovědný na svůj rezort a jeho základní rámec udávají pouze směrnice kancléře. I v něm se zrcadlí fakt, že vláda po vyjádření nedůvěry kancléři „padá“ s ním.

A konečně kolegiální princip je nám známý už z Velké Británie, neboť i tam platí, že vláda vždy jedná a vystupuje jako celek, jako jeden jednotný orgán (Říchová 1999: 210-211).

V době sjednocení Německa byl ve funkci předsedy vlády Helmut Kohl, který ji vykonával již od roku 1982 a odešel z ní až v roce 1998, kdy ho vystřídal sociálnědemokratický představitel Gerhard Schröder. Ten byl ve funkci až do předčasných voleb v roce 2005, kdy se stala vůbec první kancléřkou žena – Angela Merkelová.

2.2.4. Stranický systém a jeho vývoj

V německém stranickém systému se od konce druhé světové války setkáváme s faktem, že zde existují dvě velké politické strany – CDU/CSU (Křesťansko-demokratická unie/Křesťansko-sociální unie) a SPD (Sociálně demokratická strana Německa). Nelze je však považovat za obdobu konzervativců a labouristů ve Velké Británii, neboť podstatným rozdílem je, že CDU/CSU a SPD nejsou strany, které by ve volbách dokázaly samy získat většinu, proto jsou pro Německo typické koaliční vlády, kdy se k vítězné straně přidá jedna ze stran menších, nečastěji FDP (Svobodná demokratická strana) a nově i Zelení. Znamená to, že se v Německu nesetkáváme se systémem dvou stran, ale systémem dvou a půl strany. Jean Blondel uvádí, že „v takovém systému politická strana umístěná v centru, která má podporu přibližně 10% voličů, fakticky rozhoduje o budoucí vládě, respektive o budoucím kancléři. Její význam na politické scéně roste a je mnohem větší, než by odpovídalo oněm 10% voličů. Fakticky si může diktovat podmínky svého vstupu do koalice a vybírat mezi lukrativnějšími nabídkami jednotlivých partnerů“ (Pytelka 2006: 8). A právě takovou stranou je v Německu FDP. Výjimku, kdy nebyla ve vládě, tvoří jen velká koalice, tedy vláda dvou nejsilnějších stran, která je u moci v současné době (a předtím byla pouze jedenkrát v letech 1966-69) a koalice SPD a Zelených za Schröderovy vlády.

V prvních volbách po sjednocení Německa v roce 1990 zvítězila CDU/CSU a vytvořila koalici s FDP, což se opakovalo i o čtyři roky později, ovšem FDP už nebyla v pozici, kdy by si mohla rozhodovat o svém koaličním partnerovi, neboť průzkumy napovídaly, že sotva překročí pětiprocentní hranici, a proto jí Helmut Kohl nabídl podporu, která jí zajistí parlamentní účast, výměnou za příslib budoucí koalice. Tím strana jakoby ztratila pozici oné „půlté“ strany v Blondelově typologii, což se potvrdilo v následujících volbách v roce 1998 a poté i v roce 2002, kdy již zvítězila SPD a vytvořila koaliční vládu se zajímavějším partnerem, Zelenými.² Na celostátní úrovni tak vůbec poprvé vzniklo toto uskupení, nazývané také jako *rudo-zelená koalice*, které se udrželo až do předčasných voleb v roce 2005, jež se uskutečnily po umělém vyvolání vyjádření nedůvěry Schröderově vládě a následním rozpuštěním Spolkového sněmu.

Předběžné výsledky voleb ukazovaly na vítězství CDU/CSU, která by sestavila koalici opět s FDP, ale po volbách se ukázalo, že by muselo dojít k sestavení pouze

² Přesněji řečeno se jednalo o stranu B90/G, která vznikla v roce 1993 sloučením Spojení 90 a Zelených (*Bündnis 90/Die Grünen*).

menšinové vlády, což Angela Merkelová odmítla. Postupně se uvažovalo například o tzv. semaforové koalici (SPD, FDP a Zelení), dále o tzv. Jamajce (CDU/CSU, FDP a Zelení)³ a nakonec se nejpravděpodobnějším stalo utvoření velké koalice CDU/CSU a SPD.

Zajímavou polemiku zde nabízí otázka, zda je možné německý stranický systém stále považovat za systém dvouapůlté strany. Vedle systému dvouapůlté strany lze podle Blondela rozlišovat systém dvoustranický a dva systémy vícestranické v závislosti na existenci dominantní strany. Dvoustranický systém britského typu lze v návaznosti na rozmístění sil v parlamentu odmítnout, stejně tak jako vícestranický systém s dominantní stranou, neboť jeho předpokladem je, že ona strana získává dvakrát více hlasů než strana druhá v pořadí. Zbývá tedy systém vícestranický bez dominantní strany, kterým by mohl být v současné době německý stranický systém charakterizován, neboť tomu nejvíce odpovídá poměr stran v parlamentu, ačkoli i zde bychom oproti Blondelovi našli rozdíl například v tom, že místo jím uvažovaných tří velkých stran jsou v zde jen dvě a naopak místo dvou menších stran bychom v německém parlamentu našli tři (Pytelka 2006: 31).

Když opustíme Blondelovu typologii a podíváme se na problematiku skrze Sartoriho uvažování, zjišťujeme, že v rámci vícestranických systémů uvažuje o dvou typech pluralismu – umírněném a polarizovaném. Podle Sartoriho je v případě umírněného pluralismu hlavním znakem především praxe koaličních vlád. „Klíčovým předpokladem mechanismu umírněného pluralismu je existence nejméně tří - nejlépe nejvíce pěti či šesti – relevantních stran, z nichž ani jedna nepředstavuje principiální opozici vůči režimu a ideologická vzdálenost mezi nimi je relativně malá“ (Fiala, Strmiska 1998: 181). Takto bychom mohli vyjádřit stranický systém po volbách 2002, ovšem vzhledem k faktu, že po volbách 2005 se stala Strana demokratického socialismu (PDS) relevantní součástí Spolkového sněmu, nelze systém považovat za umírněný, neboť se jedná o stranu antisystémovou vůči ostatním subjektům (CDU/CSU, SPD, FDP, Zelení) (Pytelka 2006: 32). Vzhledem k tomuto faktu lze německý stranický systém v současné době považovat za polarizovaný pluralismus.

³ Název vznikl na základě barev, jež jsou typické pro jednotlivé strany. Semaforová koalice: SPD-červená, FDP-žlutá, Zelení-zelená a koalice Jamajka: CDU-černá, FDP-žlutá a Zelení-zelená

2.2.5. Němečtí kancléři

Prvním poválečným kancléřem celého Německa, nejen západního, byl Helmut Kohl, který ve funkci nahradil Helmuta Schmidta a to po konstruktivním vyjádření nedůvěry v roce 1982. Svou funkci vykonával až do roku 1998 a během tohoto období byl celkem čtyřikrát znovuzvolen. Byl předsedou CDU a dokázal svého postavení opravdu využít. Vynikal v jednání s koaličními partnery, což se odráželo i v jeho velmi dobré schopnosti řešit vládní problémy, urovnávat v koalici vztahy a nacházet řešení přijatelná pro všechny. Za jeho vlády, zhruba v polovině jeho působení, došlo ke sjednocení Německa, čímž dosáhl splnění svého velkého cíle a přání.

Po Kohlovi zastával funkci spolkového kancléře Gerhard Schröder. Během prvních let svého vládnutí zastával spíše styl konsensu, než aby sám prokázal vůdcovské schopnosti, kdežto po svém znovuzvolení v roce 2002 se už snažil vystupovat jako vůdce, což dokazoval zejména razantním chováním. To dokazuje nejen jeho jednání během povodní roku 2002, ale také rozhodnutí o nasazení armády v Afganistánu, nebo jeho otevřené vyjádření nesouhlasu s válkou Spojených států amerických v Iráku. Nicméně i přes úspěchy byla jeho druhá vláda spojena s velkou ekonomickou krizí, se kterou se Německo potýkalo na počátku nového tisíciletí a dalším faktorem, který vedl k oslabování jeho pozice, byla těsná většina v Spolkovém sněmu, která nebyla příliš vhodná k prosazování nutných reforem (Vávra 2007: 44).

Od předčasných voleb roku 2005 zastává funkci spolkového kancléře Angela Merkelová, členka CDU. Vítězství jí jako vůbec první kancléřce ženě přineslo velkou popularitu zejména během prvních měsíců ve funkci. Nejvýraznějším obdobím jejího vládnutí byla první polovina roku 2007, kdy Německo předsedalo Radě Evropské unie. Vzhledem k tomu, že na stejné období připadlo i padesáté výročí podpisu Římských smluv a summit G8, stalo se Německo zemí číslo jedna na mezinárodním poli. Mottem německého předsednictví bylo „Společně Evropa uspěje“ a cíle byly vskutku vysoké, zejména v oblasti jednání o evropské ústavě, energetice, či společné zahraniční a bezpečnostní politice. Především bylo v zájmu Německa navrátit se zpět ke sjednocené Evropě po negativních výsledcích referend o Evropské ústavě v Nizozemí a ve Francii. A právě znovuoživení těchto debat bylo základní prioritou předsednictví. V první polovině nejprve zjišťovalo postoje jednotlivých zemí a následně se snažilo vyjednat konkrétní podobu smlouvy. Díky odmítavému postoji Polska sice bohužel

došlo pouze k odsunutí jednání na delší dobu, přesto ale předsednictví dosáhlo velkého úspěchu (Špačková 2008: 57).

Podobně jako Gordon Brown i v jejím případě se po ročních průzkumech ve funkci ukázalo, že její popularita značně klesla, v jejím případě se dokonce vydali lidé do ulic. Důvody lze hledat ve snižování dávek, zvyšování hranice odchodu do důchodu, či nesrozumitelnosti reformy zdravotnictví. Její předchůdce Gerhard Schröder to v jednom německém časopise komentoval slovy: „Vedení prostě chybí.“ (on-line text: Merkelová ztrácí sympatie Němců).

Současným problémem je samozřejmě celosvětová ekonomická krize, se kterou se potýkají všechny tři země a každá se s ní snaží vypořádat s co nejmenšími škodami pomocí různých stimulačních opatření. Merkelová tvrdí, že je především potřeba vyčkat, až se ona opatření projeví: „Po krizi se musíme vrátit k solidní a udržitelné fiskální politice. Musíme tedy trhům ukázat, že na jedné straně se s krizí umíme rázně vypořádat, ale na druhé straně že už jednou provždy zabráníme tomu, aby se znovu objevila tak výrazná globální nerovnováha“ (on-line text: Merkelová: Dubnový summit G20 přinese dobré zprávy).

2.3. ČESKÁ REPUBLIKA

2.3.1. Historický kontext – situace před rokem 1993

Vzniku samostatné České republiky předcházely listopadové události roku 1989 a samotný vývoj následujících let, jež měl na konečný rozpad Československa nepochybně klíčový vliv. Politický systém předlistopadového komunistického Československa byl diktaturou několika málo komunistických představitelů, kteří tvořili předsednictvo ÚV KSČ, jinak také nazývané jako politbyro. Diktatura byla uskutečňována kontrolou společnosti stranickým aparátem pomocí represivních prostředků, jako byla státní bezpečnost, policie, vojsko, apod. Dominantní postavení KSČ bylo umocněno zejména systémem kádrové politiky, tedy hierarchií funkcí. Principy suverenity lidu, volitelnosti orgánů, či nezávislosti soudů, stejně jako ostatní demokratické principy nebyly, ani přes svou zakotvenost v Ústavě, dodržovány (Vodička, Cabada 2003: 101). Politickou realitou byl i fakt, že komunistické

Československo nebylo v praxi federací, ale unitárním státem díky principu centralismu, podle něhož byla veškerá moc soustředěna v Praze.

Nicméně pod záštitou federace fungovaly paralelně tři vlády. Nejvyšší z nich byla vláda federální, která zastupovala obě republiky jako celek a jejímž prvním předsedou se stal po roce 1989 Marián Čalfa. Tato vláda byla odpovědná Federálnímu shromáždění, které mohla kdykoli požádat o důvěru. Při nesouhlasu s vládní politikou jí ale mohla být vyslovena nedůvěra jakoukoli z obou komor, tedy jak Sněmovnou lidu, tak Sněmovnou národů (čl. 70 Zákona 143/1968Sb.). Nedůvěra mohla být vyslovena i pouze jednomu členovi vlády, kterého mohl prezident posléze odvolat (čl. 73 odst. 2 Zákona 143/1968Sb.), což už dnes v rámci samostatné České republiky nelze, neboť nedůvěru lze vyslovit pouze vládě jako celku. Federální vláda zajišťovala především plnění úkolů federace v oblasti národní obrany, zahraniční či hospodářské politiky.

Kromě vlády federální byly ale ustanoveny ještě samostatné vlády v rámci České i Slovenské republiky, které byly odpovědny vždy příslušné Národní radě – tedy vláda Slovenské republiky Slovenské národní radě a vláda České republiky České národní radě (čl. 126 Zákona 143/1968Sb.). Případnou demisi podávaly tyto vlády předsednictvu příslušné Národní rady, nikoli do rukou prezidenta, jak je běžné a i na úrovni republikových vlád bylo možno vyslovit nedůvěru pouze jednomu členu vlády. V kompetenci těchto vlád bylo zejména zajišťování plnění úkolů v oblasti hospodářské, kulturní a sociální výstavby republiky (čl. 134 Zákona 143/1968Sb.). V době převratu zastával funkci předsedy české vlády František Pitra, jehož vystřídal počátkem roku 1990 Petr Pithart. Vzájemná kooperace federální vlády s vládami republikovými probíhala zejména při sjednávání mezinárodních smluv, jejichž provedení patřilo do působnosti republik a také při zastupování státu v mezinárodních organizacích (čl. 78 Zákona 143/1968Sb.).

V reakci na pád komunistického režimu 17. listopadu 1989 vzniklo v české části dva dny po té opoziční sdružení Občanské fórum (OF), následované subjektem Veřejnost proti násilí (VPN) na Slovensku. Namísto většinového volebního systému v jednomandátových volebních obvodech s absolutní většinou byl přijat volební systém poměrného zastoupení, který navazoval na první republiku a současně měl odrážet názory občanů (Vodička, Cabada 2007: 209). Na první pohled je zde také patrné vymezení vůči minulému režimu. Podstatným aspektem přechodu k demokracii byla obnova politických stran a vytvoření plurality.

Potvrzením změn, které se udály, byly volby roku 1990. Občanské fórum zvítězilo s necelými 50% hlasů, avšak po přepočtení na mandáty dosáhlo dokonce ústavní 3/5 většiny. Na Slovensku zvítězila Veřejnost proti násilí s necelými 30% hlasů (Cabada, Šanc 2005: 118). Byl sestaven nový parlament, který měl pouze dvouleté funkční období, během něhož měla být přijata ústava a vyřešeno územně správní uspořádání Československa. Roku 1991 došlo k rozdělení OF na Občanskou demokratickou stranu (ODS, Klausova skupina) a Občanské hnutí (OH, skupina okolo Jiřího Dientsbiera). Obdobný proces následoval také uvnitř VPN, jež se rozdělila na pravicovou Občanskou demokratickou unii, která hlásala podporu Václavu Klausovi a levicový subjekt – Mečiarovo Hnutí za demokratické Slovensko (HZDS).

Výsledek voleb 1992 byl více než jasným znamením budoucího vývoje, jež směřoval k rozpadu Československa. V české části byla utvořena většinová koalice ODS, KDS, KDU-ČSL a ODA⁴ a na Slovensku koalice HZDS, SNS a SDL'.⁵ Na federální úrovni tak došlo ke střetu levice a pravice a vznikla heterogenní koaliční vláda Jana Stránského složená z HZDS, ODS a KDU-ČSL (Cabada, Šanc 2005: 124). Otázka státoprávního uspořádání byla klíčovým problémem a předmětem odlišných názorů. České strany stály na straně zachování federace, kdežto HZDS se prezentovala „schizofrenními“ názory pro a zároveň proti rozpadu federace. Vladimír Mečiar předpokládal jakousi konfederaci, personální unii, či Česko-Slovenský svaz, kde by měl každý subjekt mezinárodně právní subjektivitu, ale obrana a finance by zůstaly společné. To samozřejmě vyvolalo na české straně negativní spekulace, že se jedná pouze o „slovenskou samostatnost s českou pojišťovnou“.

17. července 1992 vydala Slovenská národní rada Deklaraci svrchovanosti, na kterou reagoval Václav Havel o tři dny později demisí v rámci svého abdikčního projevu a jeho pravomoci převzali Jan Stránský, jakožto předseda vlády a Michal Kováč, předseda Federálního shromáždění. V září téhož roku vyhlásila Slovenská národní rada suverenitu Slovenské republiky, čímž porušila Ústavu a tím prakticky „vystoupila“ z federace. V České republice byl na to konto přijat Zákon o rozdělení federace, který nabyl účinnosti 1. ledna 1993 se vznikem samostatné České republiky.

⁴ Občanská demokratická strana, Křesťanskodemokratická strana, Křesťanská a demokratická unie-Československá strana lidová, Občanská demokratická aliance

⁵ Hnutí za demokratické Slovensko, Slovenská národní strana, Strana demokratické levice

2.3.2. Základní rysy českého politického systému

Pro Českou republiku je typická parlamentní forma vlády s poměrně rozsáhlými kompetencemi prezidenta. Jediným orgánem, který disponuje legitimitou moci, je lidmi volený parlament, jehož většinový souhlas, respektive většinový souhlas v Poslanecké sněmovně, je nutnou podmínkou pro vznik vlády. Zároveň zde platí, že poslanecký či senátní mandát není kompatibilní s vládním postem, ale naopak bývá časté, že členové vlády jsou i poslanci či senátoři. Tento rys parlamentarismu je, jak již bylo dříve zmíněno, ve Velké Británii podmínkou, neboť členové vlády jsou vždy členy parlamentu. Poslanecká sněmovna má zároveň možnost vyslovit vládě nedůvěru, která má v takovém případě povinnost podat demisi. I zde se setkáváme s odlišným postupem, neboť Česká republika nezná institut konstruktivního vyjádření nedůvěry, který se osvědčil ve Spolkové republice, a proto, pokud je vládě vyslovena nedůvěra, nedochází současně ke zvolení nového premiéra. Platí, že pro vyslovení nedůvěry vládě je potřeba souhlas nadpoloviční většiny poslanců, tedy sto jedna. Nástrojem parlamentu, který slouží ke kontrole vlády, jsou stejně jako ve Spojeném království interpelace.

Česká republika je klasická parlamentní demokracie, která stojí na principech definovaných v Ústavě z 16. prosince 1992, jež nabyla účinnosti se vznikem samostatné České republiky a ve Sbírce zákonů je publikována jako zákon 1/1993. Čl. 1 Ústavy konstatuje, že se jedná o „svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana“ (čl. 1 Ústavy). Znamená to, že státní uspořádání se liší od předchozího Německa, které je federací a do jisté míry koresponduje s Velkou Británií, která je stejně tak státem unitárním. Počátky tvorby této formy státu jsou spjaty se silnou diskusí o federativním uspořádání, která s sebou přinesla návrhy na federaci dvou členů – Čech a Moravy, nebo tří – Čech, Moravy a Slezska, nebo dokonce čtyř – přidáním Prahy k původním třem. Protože ale nedošlo ke shodě, byly ustaveny vyšší územní samostatné celky a až po volbách v roce 1996 byl přijat Zákon o krajském zřízení v mezích unitárního státu, jež dává všem územně správním celkům stejné postavení, což nás opět vede zpět k Velké Británii, pro kterou je typická forma regionálního uspořádání, kde mají jednotlivé územní celky různou míru autonomie. I zde, přestože se v obou případech jedná o unitární státy, je tedy možno najít značné rozdíly v uspořádání.

Zdrojem veškeré moci je v Česku lid, od lidu jako celku je tedy odvozena legitimita jediného orgánu – Parlamentu České republiky, neboť ostatní orgány odvozují

svou moc podle schématu, kdy vláda odvozuje moc od Poslanecké sněmovny, prezident od parlamentu, soustava soudů od exekutivy a vše se sbíhá opět do jednoho zdroje moci – parlamentu. Lidem jsou míněni všichni občané České republiky, kteří mají rovné podmínky a aktivní volební právo, jež je nejdůležitější při volbách do parlamentu. Ostatní občané mají práva rovná, ale již se na ně nevztahují práva podmíněná občanstvím, tedy právě možnost volit zástupce do zákonodárného sboru a vykonávat úřad poslance či senátora (čl. 18 a 19 Ústavy). Samozřejmou zásadou je volební právo, jež je všeobecné, rovné, přímé a tajné.

Česká republika stojí také na principu právního státu, který zamezí zneužití veřejné moci a zajistí svobodu jedince. S tím souvisí i negativní vymezení toho, co může stát vykonávat, neboť je v jeho pravomoci pouze to, co je dáno zákonem. Pro občany tedy platí, že co není zákonem zakázáno, je povoleno.

Dalším ze základních demokratických principů je princip většinový, který za současného respektování menšin vychází z vůle většiny. Základní podmínkou je stanovení jasných pravidel a jejich dodržování a důsledné respektování. Ani vláda většiny ale nesmí znamenat tyranii většiny a menšina musí mít právo kritizovat většinu a mít možnost se v dalším hlasování stát většinou. Každé takové hlasování musí být svobodné, nikdo k němu nesmí být nucen (David 1997: 77). Většinové rozhodování je dále upraveno v souvislosti s mocí zákonodárnou, neboť zákony jsou utvářeny na základě rozhodnutí parlamentní většiny. Ochrana národnostních menšin je zároveň zajištěna povinností zřídit Výbor pro národnostní menšiny, jestliže jejich počet překročí v dané oblasti deset procent.

Součástí Ústavy je i úprava lidských práv v Listině základních práv a svobod, která tvoří zákon č. 2/1993 Sbírky zákonů. Opírá se o přirozená práva, jež byla definována již osvícenskými mysliteli a také o práva občanská, která slouží jako politický prostředek k prosazování práv lidských. Zaručuje svobodu a rovnost všech lidí, zakazuje diskriminaci, zajišťuje právo na život, majetek, svobodu pohybu, myšlení, svědomí, náboženského vyznání i práva menšin a hospodářská, sociální a kulturní práva (Listina základních práv a svobod).

Volební systém do každé z komor parlamentu je odlišný. Volby do Senátu se konají podle zásad většinového systému, volby do Poslanecké sněmovny podle zásad poměrného zastoupení (čl. 18 Ústavy). Aktivní volební právo mají občané ČR, kteří dosáhli věku osmnácti let, hranice pasivního volebního práva do dolní komory je 21 let, do horní pak 40 let. Volby do Poslanecké sněmovny se konají každé čtyři roky, v Senátu

se každé dva roky parciálně obměňuje jedna třetina senátorů, mandát je tedy šestiletý. Poměrný volební systém se od roku 2001 řídí zásadami, mezi které patří zejména stanovení čtrnácti volebních obvodů, jež kopírují vyšší územně správní jednotky, kde se rozděluje 5-25 mandátů, přepočítávání hlasů pomocí D'Hondtovy metody (na rozdíl od původní modifikace nezačíná číslem 1,42, ale číslem 1), vstupní klauzule na hranici 5% pro vstup do parlamentu a současně aditivní kvórum (Vodička, Cabada 2003: 207).

2.3.3. Vláda ČR

Vláda je vrcholným orgánem výkonné moci a skládá se z předsedy vlády, místopředsedů vlády a ministrů (čl. 67 Ústavy) a zároveň je vedle prezidenta jednou ze dvou součástí exekutivy, která má také duální charakter. Předseda vlády je jmenován prezidentem a zpravidla, ačkoli to není podmínkou, se jedná o předsedu vítězné strany. Takový člověk by měl být nejen schopen obstát ve funkci premiéra, ale zároveň by měl být schopen sestavit takovou vládu, která posléze získá důvěru Poslanecké sněmovny. V případě České republiky se, na rozdíl od Velké Británie, nepředpokládá vznik jednobarevné vlády, proto je častým východiskem právě koaliční smlouva, jež obsahuje rozdělení jednotlivých křesel v Poslanecké sněmovně a společné programové prohlášení.

Na návrh premiéra jsou pak prezidentem republiky jmenováni ostatní členové vlády. Takto sestavená vláda předstupuje v lhůtě 30 dnů před Poslaneckou sněmovnu, kterou požádá o důvěru, tedy souhlas nadpoloviční většiny přítomných poslanců. Znamená to, že je jednodušší vládu ustanovit než-li ji pak svrhnout, neboť v prvním případě postačí pouze nadpoloviční většina přítomných, kdežto ve druhém nadpoloviční většina všech poslanců. Nepsanou zvyklostí našeho systému je současné přednesení programového prohlášení vlády, které je spojeno s hlasováním o důvěře. Pakliže k vyslovení důvěry nedojde, může prezident jmenovat jiného premiéra a na jeho návrh pak ostatní členy vlády. Vláda může kdykoli během svého funkčního období opětovně požádat Poslaneckou sněmovnu o důvěru, například aby upevnila své postavení, a ta jí musí být vyslovena opět nadpoloviční většinou přítomných poslanců.

Demise vlády je podávána do rukou prezidenta. Premiér, jakožto předseda vlády, podává demisi přímo, ostatní členové vlády prostřednictvím premiéra. Když podá demisi předseda vlády, odstupuje s ním vláda jako celek a zároveň, pokud se vláda

usnese na podání demise, předseda odstupuje automaticky s vládou. Toto je jeden z hlavních znaků nejslabšího postavení premiéra, jakožto prvního *mezi rovnými*, neboť v takovém případě není, právě jako ve Velké Británii, ustavena nová vláda pod vedením stávajícího premiéra, ale i premiér je jmenován nově. Přesto je zde aspekt, který podtrhuje vedoucí postavení předsedy vlády, a sice čl. 74 Ústavy, který říká, že když premiér navrhne odvolání některého člena vlády, je prezident povinen takto učinit. Změny ve vládě jsou tak v rukou jejího předsedy, ačkoli v politické praxi bývá složení vlády vázáno koaliční smlouvou, či dohodou vládních stran, a proto není konečné rozhodnutí pouze na něm, ale je omezen ostatními koaličními partnery.

Vláda jako taková je kolektivní orgán, který rozhoduje ve sboru a usnází se nadpoloviční většinou všech členů. I zde se tedy odráží dříve zmiňovaný většinový princip demokracie. Počet ministrů ve vládě není přesně stanoven, záleží na dohodě koaličních partnerů, ale pohybuje se okolo dvaceti členů. V historii samostatné České republiky se vystřídalo devět vlád, které vedlo celkem sedm premiérů a průměrné funkční období každého z nich je asi dva roky. V letech 1992-1996 byla u moci Klausova minimální vítězná koalice s nejmenší programovou vzdáleností členů, ideologicky propojená, která měla v parlamentu většinu sto pět křesel (Fiala, Hloušek 2003: 21). Autoři monografie „Parlament České republiky 1993-2001“ připomínají, že „systém vlády se do jisté míry blížil kancléřskému modelu, protože pravomoc předsedy vlády vycházela z jeho silné pozice uvnitř vlastní strany a nevyváženého poměru sil politických stran ve vládě“ (Balík 2006: 23). Následovala opět Klausova vláda, tentokrát menšinová, jež měla 99 křesel. Tu vystřídala Tošovského poloúřednická vláda s časově omezeným mandátem, která získala důvěru 123 poslanců (Fiala, Hloušek 2003: 31). V letech 1998-2002 byla u moci Zemanova jednobarevná menšinová vláda, jež měla jen 74 mandátů a byla tolerována na základě tzv. Opoziční smlouvy.⁶ Během následujících čtyř let se vystřídaly celkem tři minimální vítězné koalice s nejmenším počtem mandátů, které měly všechny 101 poslaneckých křesel a v jejich čele se postupně vystřídali Vladimír Špidla, Stanislav Gross a Jiří Paroubek. Od roku 2006 je v čele vlády Mirek Topolánek, jehož první menšinová jednobarevná vláda poprvé v historii nezískala důvěru a následující vládě byla 26. března letošního roku vyslovena nedůvěra.

⁶ Celým názvem „Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice uzavřená mezi Českou stranou sociálně demokratickou a Občanskou demokratickou stranou“

V novodobé historii tak převládají vlády koaliční, nejčastěji minimální vítězné koalice, které mají buď minimální počet poslanců, tedy 101, nebo jen o něco více. Výjimkou nejsou ani vlády menšinové a specifikem je Tošovského polouřednická vláda.⁷

Pravomoci předsedy vlády jsou spojeny buď s úkony, jež směřují dovnitř vlády nebo navenek. V prvním případě se jedná zejména o organizaci její činnosti, řízení schůzí, ve druhém o vystupování jejím jménem ve vztahu k ústavním orgánům, sdělovacím prostředkům, veřejnosti, ale i v mezinárodních vztazích (čl. 77 Ústavy). Mezi další ústavně stanovené pravomoci premiéra patří sestavování vlády, podávání návrhů na odvolání jejich členů, podávání demise, spolupodpis s prezidentem republiky, podepisování zákonů a převzetí některých pravomocí prezidenta v případě uvolnění jeho úřadu. V posledním případě se jedná o pravomoci, jež jsou kontrasignovány a za něž nese odpovědnost vláda, např. ratifikace mezinárodních smluv, vyhlášení voleb do Poslanecké sněmovny, jmenování soudců, generálů, a další (David 1997: 124).

2.3.4. Stranický systém, ODS a ČSSD

Pro českou novodobou historii je typická pluralita politických stran. Stranický systém prošel od roku 1989 několika fázemi, jejichž vyústěním byl současný umírněný pluralismus. Polistopadová renesance stranického systému se vyznačovala především atomizovaným systémem, jemuž nepředcházely žádné volby (Fiala, Hloušek 2003: 14). Počátkem devadesátých let započalo strukturování stranické soustavy, které se nejprve vyznačovalo zdvojeným pluralismem v rámci OF a bylo následováno multipartismem s protodominancí ODS, jež je charakteristická pro období let 1991-1996. Období opoziční smlouvy se vyznačovalo značnou kartelizací a stranický systém lze považovat za spíše umírněný (Cabada, Šanc 2005: 142). Od roku 2002 platí v zásadě současné

⁷ Složení vlád od vzniku samostatné České republiky bylo následující:
1992-1996: ODS, KDU-ČSL, ODA, KDS (Václav Klaus),
1996-1997: ODS, KDU, ODA (Václav Klaus),
1997-1998: US, KDU-ČSL, ODA (Josef Tošovský),
1998-2002: ČSSD (Miloš Zeman),
2002-2004: ČSSD, KDU-ČSL, US (Vladimír Špidla),
2004-2005: ČSSD, KDU-ČSL, US (Stanislav Gross),
2005-2006: ČSSD, KDU-ČSL, US (Jiří Paroubek),
2006-2007: ODS (Mirek Topolánek),
2007-2009: ODS, KDU-ČSL, SZ (Mirek Topolánek)

pojetí systému, v první polovině období byly vytvářeny většinové vlády, od roku 2006 se pak setkáváme s vládami menšinovými.

Hlavní dva póly systému tvoří ODS a ČSSD, které mají potenciál být stranami všelidovými (catch-all party). Vedlejší póly tvoří KDU-ČSL a KSČM, jež mají velkou členskou základnu, ale nejsou schopny oslovovat i ostatní voliče. I zde je prostor pro stranu postmateriální, za kterou může být považována Strana zelených (SZ). V kontextu devadesátých let a prvního desetiletí nového milénia se tedy nabízí analýza především ODS a ČSSD, jež jsou stěžejními stranami politického systému a prakticky, s výjimkou tzv. „období Opoziční smlouvy“ a Tošovského vlády, je vždy jedna z nich u moci a zaujímá post nejsilnějšího člena ve vládní koalici.

ODS byla založena v roce 1991 po rozpadu Občanského fóra, kdy se stala jedním z jeho nástupnických subjektů. V jejím čele stál od počátku Václav Klaus, který se stal o rok později předsedou české vlády. Strana se velmi významně podílela na rozpadu federace a až do konce roku 1997 figurovala ve všech koaličních vládách. V té době se země potýkala s ekonomickými a sociálními problémy, jež se do strany promítly odstoupením ministra zahraničí Josefa Zielenice a následným pádem Klausovy menšinové vlády. Situace vyústila až k odtržení části vedení, poslanců a členů strany a vytvoření nové politické strany – Unie svobody (US), v jejím čele stanul Jan Ruml (Vodička, Cabada 2003: 220). Během následujících let v opozici došlo ke změně ve funkci předsedy strany, kdy byl roku 2002 Václav Klaus vystřídán současným předsedou strany Mirkem Topolánkem.

Politika ODS se opírá o tzv. čtyři poděbradské artikuly, jež byly součástí volebního plánu pro volby v roce 1998 a které stojí na čtyřech hlavních zásadách, jimiž jsou: nedotknutelnost soukromí, levný stát, nezadlužená budoucnost a solidarita zodpovědných. ODS se prohlašuje za stranu pravicovou, která stojí na konzervativních hodnotách a vychází z klasického evropského liberalismu (Cabada, Šanc 2005: 184). Za základ politického systému považuje svobodnou soutěž politických stran, propaguje soukromé vlastnictví a vystupuje proti jakémukoli korporativismu. V zahraniční politice propaguje obranu národních zájmů a transatlantickou spolupráci, ale odmítá evropskou federaci a ztrátu národních zájmů. I přesto ve svém programu ale prioritně prosazovala vstup ČR do Evropské unie (Politický program ODS 1995).

Struktura strany je čtyřstupňová a tvoří ji: místní sdružení, oblastní sdružení, regionální sdružení a centrální orgány. Nejvyšším orgánem je kongres stran, který se schází minimálně jednou za dva roky. Ten volí předsedu strany, který je její hlavou,

reprezentantem a mluvčím, dále místopředsedy a další. Dále má také kluby poslanců, senátorů a členů zastupitelstev (Stanovy ODS 2008). Tradičními baštami ODS jsou Praha a její okolí, Brno, Plzeň, Náchod, Rychnov na Kněžnou, Vsetín a Zlín.

Historie ČSSD je oproti historii ODS daleko obsáhlejší, neboť její kořeny sahají až do 19. století. Po listopadu 1989 se strana nestala postkomunistickou jako jiné sociálně demokratické strany ve střední Evropě, ale naopak prosazovala pod vedením Jiřího Horáka antikomunistickou politiku. Před rozpadem federace byla ČSSD proti tomuto kroku a současně kritizovala ekonomickou transformaci ve vládním programu ODS. I v ČSSD došlo k vytvoření několika křídel, z nichž klíčový byl „rakovnický proud“ Pavla Nováka a Ivana Fišery a „radikální opozice“ Miloše Zemana, který se stal posléze předsedou strany. Ten soustředil svou politiku hlavně na kritiku vládní ekonomické reformy, rozpad federace a korupci (Cabada, Šanc 2003: 173). Mezi lety 1998 a 2006 byla ČSSD vždy ve vládě, ať už se jednalo o menšinovou vládu tolerovanou ODS, či koalice s KDU-ČSL a US. Jedná se o stranu levého středu, která vychází z programu sociálnědemokratických stran západoevropského typu a usiluje o „uplatnění principu svobody, demokracie, sociální spravedlnosti, rovných příležitostí, solidarity a odpovědnosti za udržitelný rozvoj cestou parlamentní a přímé demokracie“ (Stanovy ČSSD, čl. 2). Propaguje sociálně orientované tržní hospodářství, zavedení majetkových příznání, vzdělávání a sociální služby, aktivní roli státu v ekonomice a řídí se heslem „Lidskost proti sobectví“.

I její struktura je čtyřstupňová a tvoří ji: místní organizace, okresní organizace, krajská organizace a ústředí. Nejvyšším orgánem je sjezd konaný jednou za dva roky, který schvaluje politický program, volí a odvolává předsedu, místopředsedu a ostatní funkcionáře (Vodička, Cabada 2003: 217-220).

ČSSD má velmi silnou pozici na západě a severu Čech, na severu Moravy a ve Slezsku.

2.3.5. Čeští premiéři

Článek 77 Ústavy říká, že „předseda vlády organizuje činnost vlády, řídí její schůze, vystupuje jejím jménem a vykonává další činnosti, které jsou mu svěřeny Ústavou nebo jinými zákony“ (čl. 77 odst. 1 Ústavy). Už na první pohled vidíme, že

jeho pravomoci jsou spojeny především s vládou nikoli s reprezentační úlohou země, kterou má prezident.

Osoba premiéra nemá v České republice zdaleka tak dobré postavení jako ve Velké Británii a ani u veřejnosti se netěší velké oblibě. Obecně panuje povědomí, že politik je spíše negativní funkce, lidé si daleko více váží lékařů a podobných lukrativních povolání. Nesetkáme se zde ani s bujarými střeďečními interpelacemi, které sleduje většina národa, jak je tomu ve Spojeném království, naopak se dá říci, že v zemi je daleko nižší politická kultura a obecný nezájem, jež plyne především z nedůvěry v politiky jako osobnosti. To jen potvrzuje fakt, že současnému předsedovi vlády Mirku Topolánkovi věří podle nejnovějších průzkumů pouze 23% českých občanů a jeho podpora tak, oproti únoru letošního roku, ještě klesla a to o celých 7% (on-line text: CVVM: Z vybraných politiků důvěřují lidé nejvíce Sobotkovi). Ještě hůře na tom byla vláda Miloše Zemana, které v listopadu roku 1999 věřilo pouze 19% obyvatel. Na základě toho pak vznikla známá iniciativa „Děkujeme, odejděte!“ (on-line text: Vláda se těší historické důvěře).

První český premiér Václav Klaus sestavil vládu pravého středu a po úspěšném dovedení země k samostatnosti se ujal postu předsedy vlády samostatné České republiky. Výraznou změnou, kterou provedl v zahraniční politice, bylo odmítnutí Visegrádu, jakožto společenství Československa, Polska a Maďarska, které mělo těmto postkomunistickým zemím pomoci v integraci do západní Evropy. Klaus to razantně odmítal, neboť se domníval, že integrace do západoevropských struktur je vysoce individuální záležitostí každého státu a navíc byl přesvědčen, že právě Česká republika je nejvyspělejší z celé skupiny (Fajmon 2000). Nicméně spolupráce se sousedy zatracována nebyla, a proto vznikla na troskách Visegrádu Středoevropská dohoda o volném obchodu (CEFTA).

Dalším krokem bylo prosazování vstupu České republiky a dalších zemí, jež měly o členství zájem, do NATO. Na základě toho vznikl program „Partnerství pro mír“, který umožnil kandidátským zemím rozvinout vojenskou spolupráci s NATO. V návaznosti na ochotu stát se členy nejen NATO, byla Klausovou vládou podána přihláška do Evropské unie, což se odrazilo i v programovém prohlášení druhé Klausovy vlády sestavené po volbách v roce 1996, kdy také započala individuální jednání s jednotlivými uchazeči o členství v Severoatlantické alianci. „Tato jednání úspěšně proběhla ve druhé polovině roku 1997. Poté následovala ratifikace v českém

Parlamentu a v parlamentech všech členských zemí NATO. Proces byl úspěšně dovršen získáním členství v NATO dne 12. března 1999“ (Fajmon 2000).

V důsledku zpomalení tempa růstu hospodářství a vnitropolitických komplikací se však v roce 1997 začala prohlubovat vládní krize, jež propukla demisí ministra zahraničí Josefa Zieleniece a byla následována poklesem preferencí ODS. Politická krize vyvrcholila oddělením části ODS a vznikem Unie svobody a následným sestavením Tošovského poloúřednické vlády, která měla zemi dovést k předčasným volbám. Pro ČR znamenala stabilitu v době skandálů ODS a ČSSD dala potřebný čas na přípravu stát se vládní stranou. Ani následné volby ale nedaly sociální demokracii prostor pro samostatné vládnutí, neboť Miloš Zeman byl schopen sestavit pouze menšinovou vládu a tak došlo ke spojení s ODS pod záštitou již zmiňované „Opoziční smlouvy“. Smlouva byla z několika hledisek zpochybnitelná, neboť například „snížila míru odpovědnosti vlády, která byla zbavena možnosti vyslovení nedůvěry“ (Pehe 2002a: 3). Což mělo za následek, že proti vládě nepůsobil žádný opoziční tlak, jak je v rozvinutých demokraciích běžné.

Za úspěchy Zemanovy vlády lze považovat celkové zlepšení hospodářské situace, reformy státní správy, privatizaci bankovníctví, čímž došlo k objasnění situace kolem státních financí či harmonizaci českého zákonodárství s unijním. Díky práci hlavního vyjednavče EU Pavla Teličky tak měla ČR na konci vlády ČSSD jednu z nejlepších výchozích pozic pro členství. ČSSD se také zasloužila o decentralizaci země, když byly v roce 2000 zřízeny vyšší územně správní celky – kraje. Naopak negativně je vláda vnímána za pochybné vystupování v souvislosti s Vladimírem Železným, s jehož praktikami se nedokázala rázně vyrovnat a v rámci tohoto korumpujícího svazku se „nechala zatáhnout do účelových změn ústavy, volebního zákona i zákona o centrální bance“ (Pehe 2002a: 3).

Po Zemanově odchodu z politické scény v roce 2002 tak bylo na jeho nástupci Vladimíru Špidlovi, aby prvotně dovedl zemi do Evropské unie. Všechny ostatní úkoly, jež měla vláda splnit, se k této problematice nějak vztahovaly. Předně bylo třeba dokončit přístupová jednání, tedy uzavřít projednávané kapitoly a otevřít a projednat zbylé, které do celkového počtu třicet jedna ještě scházely. Dalším úkolem byla ratifikace, která ve většině zemí neznamena problém, pouze v Německu a Rakousku se dal očekávat problém vzhledem k neochotě Zemanovy vlády k dialogu ohledně Benešových dekretů a jaderné elektrárny Temelín, čímž vážně poškodila vztahy s těmito dvěma státy (Pehe 2002b: 3). A konečně posledním úkolem bylo referendum,

jehož kladný výsledek se komplikoval silnou antievropskou vlnou, jež se zvedla v čele s Václavem Klausem. Špidlově vládě se však cíl podařilo splnit a ČR se stala 1. dubna 2004 členem Evropské unie.

Následně po vstupu se konaly volby do Evropského parlamentu, jež díky velkému úspěchu považovala opoziční ODS za své vítězství a premiér Špidla na to konto odešel z funkce předsedy vlády a přijal křeslo evropského komisaře. V čele vlády ho vystřídal mladý Stanislav Gross, který v programovém prohlášení navázal na předchozí priority. Jako osobnost se ale Gross v očích veřejnosti zapsal spíše jako skandální politik, neboť jeho nevyjasněné majetkové poměry, pochybné praktiky a podivní spojenci na sebe zcela přitáhly prakticky veškerou pozornost médií. Navíc vláda svou legitimitu odvozovala od voleb roku 2002, protože o vyjádření důvěry parlament nepožádala.

Sérii krátkých sociálnědemokratických vlád uzavřel Jiří Paroubek. Programově se ani prohlášení jeho vlády zásadně nelišilo od předchozích, nicméně i jeho čekaly zásadní úkoly v podobě přijetí euroústavy, vylepšení prestiže jeho strany, které značně uškodil předchozí předseda, díky čemuž by byla jeho kandidatura v následujících volbách pro stranu prakticky zničující a konečně rozmělnění volebních preferencí ODS. To se mu do jisté míry podařilo (i díky předčasnému zveřejnění programu Modrá šance), neboť volby v roce 2006 skočily patovou situací, kdy se utvořily dva bloky, jež oba měly po sto poslancích v Poslanecké sněmovně – ODS, KDU-ČSL a SZ na straně jedné a ČSSD a KSČM na straně druhé. Značně vyhrocenou atmosféru tak ještě rozbouřil Jiří Paroubek, když přirovnal situaci k únoru 1948. I přesto se Mirek Topolánek pokusil o sestavení vlády, začal vyjednávat s koaličními partnery a došlo k podpisu koaliční smlouvy mezi ODS, KDU-ČSL a SZ. Vzájemný antagonismus obou bloků a blokování vzniku kabinetu opozicí však znesnadňovaly jakákoli jednání a tak začalo být nejisté, zda vláda získá důvěru Poslanecké sněmovny. Díky tomu se upřela pozornost k postu předsedy dolní komory, protože podle čl. 68 Ústavy je to právě on, kdo rozhoduje o jmenování předsedy vlády, když prezident dvakrát neuspěje (Novotný 2007: 27). Mirek Topolánek tak nabídl ČSSD vládu všech čtyř nekomunistických subjektů, což Jiří Paroubek odmítl s požadavkem úřednické vlády, či menšinového kabinetu ODS a tolerancí ČSSD. Přes složitá a dlouhá vyjednávání se nakonec Topolánek rozhodl sestavit jednobarevnou vládu, která ale podle očekávání nezískala důvěru Poslanecké sněmovny. Následné komunální a senátní volby znamenaly pro ODS upevnění pozice, a proto se Mirek Topolánek, pověřený prezidentem, odhodlal

k druhému pokusu o sestavení vlády. Nová vláda získala důvěru až 19. ledna 2007, tedy po více než dlouhých sedmi měsících (Novotný 2007: 28)!

Celá tato situace se projevila i v krajských volbách v roce 2008, kdy ODS ztratila své postavení a prakticky ve všech krajích ji nahradili hejtmani ČSSD.

Současná situace je už pouze vyvrcholením všech událostí, jež se od předchozích voleb staly. Česká republika, jakožto předsednický stát Rady Evropské unie, vede společenství prostřednictvím premiéra v demisi, jemuž byla dne 24. března 2009 vyslovena nedůvěra – bohužel neznáme konstruktivní vyjádření nedůvěry, jako naši západní sousedé – a jehož vláda setrvává ve funkci a dále vede EU. Mezitím byl určen jeho nástupce Jan Fischer, předseda Českého statistického úřadu, který by měl zemi dovést k předčasným volbám jako Josef Tošovský před jedenácti lety, které by se měly konat 9. a 10. října 2009 (on-line text Novým premiérem ČR se má stát předseda ČSÚ).

Jak vyplývá z výše uvedeného, české vlády jsou neakceschopné a vyznačují se velmi malou stabilitou. Premiéři jsou nedůvěryhodné osoby a lidé mají z jejich fungování spíše dojem, že dělají více pro sebe než-li pro národ.

Závěr

Přestože jsme porovnávali postavení předsedů vlád vůči jejím členům ve třech parlamentních systémech, dalo by se říci, že jsme poznali tři úplně odlišné mechanismy fungování. Už ve formě státu můžeme najít rozdíly, neboť jsme zvolili dvě republiky, v jejichž čele stojí prezidenti a jednu konstituční monarchii, jejíž formální hlavou je královna. Dalším rozdílem, z něhož také pramení síla premiéra, je stranický systém dané země. Zde jsme se setkali se systémem dvoustranickým, s polarizovaným pluralismem, ale i s pluralismem umírněným. Dalším rozdílem byly volební systémy daných zemí, jedna používá většinový, zbylé dvě systém poměrného zastoupení, kde v jednom případě dochází k silné personalizaci. Díky tomu se setkáváme na jedné straně s vládami jednobarevnými, na druhé s nutností sestavování koalic. Dalším rozdílným znakem, který souvisí s legislativní mocí, je fakt, že dvě ze zmiňovaných zemí mají dvoukomorový parlament a třetí má pouze jednokomorový.

Na tomto místě se tedy nabízí srovnání, které vyvozujeme na základě předešlého textu, a sice postavení předsedů vlád vůči základním aktérům politického dění v daných zemích. Pro tuto komparaci jsem zvolila porovnání postavení předsedy vlády ve vztahu k parlamentu, především tedy k Dolní sněmovně, Spolkovému sněmu a Poslanecké sněmovně a dále ve vztahu v hlavě státu, tedy královně či prezidentovi a to napříč všemi třemi zeměmi, aby bylo zřejmé, v čem spočívá „síla“ či „slabost“ každého z nich.

Postavení předsedy vlády vůči parlamentu je v parlamentním systému vlády primárně určeno tím, že předseda vlády je se svou vládou jako celkem parlamentu odpovědný, což znamená, že v zákonné lhůtě předstupuje před dolní komoru parlamentu a žádá ji o důvěru, tedy souhlas s jejím uspořádáním a jejím programovým prohlášením. Ve všech třech zemích shodně dochází ke jmenování předsedy vlády, kancléře či premiéra hlavou státu, který volí takového kandidáta, jež má reálný potenciál sestavit takovou vládu, která posléze získá důvěru. Proto se tímto člověkem nejčastěji stává předseda nejsilnější politické strany, která zvítězila ve volbách. Jmenovaná vláda předstupuje v České republice do třiceti dnů před Poslaneckou sněmovnu, kde jí musí absolutní většina přítomných poslanců vyslovit důvěru (čl. 68 odst. 3 Ústavy). Jelikož se Poslanecká sněmovna usnává při jedné třetině přítomných, tedy při počtu alespoň šedesáti sedmi poslanců, stačí teoreticky na vyslovení důvěry vládě souhlas třiceti čtyř poslanců. Ve Velké Británii, vzhledem k neexistenci psaného ústavního textu, není přesně stanovena lhůta, do kdy musí být takto učiněno, nicméně

díky vzniku jednobarevných vlád a to prakticky bez výjimky, dochází k sestavení kabinetu i do druhého dne, protože zde není nutno vyjednávat s koaličními partnery o společných kompromisech. V Německu se však s „pouhým“ jmenováním nesetkáme, neboť kancléře je nejprve potřeba zvolit a to na prvním zasedání nového Spolkového sněmu. Poslanci volí předsedu vlády v tajné volbě, která může být, jak již bylo řečeno, až tříkolová. Zajímavý je také fakt, že pokud nedojde ke zvolení kancléře v prvním kole, kandidáta dále navrhuje sám Spolkový sněm, podobně jako v České republice, kde je v případě dvou neúspěšných pokusů o získání důvěry také premiér navrhován Poslaneckou sněmovnou, respektive jejím předsedou (čl. 68 odst. 4 Ústavy).

Zajímavější oblastí je institut opačný, a sice vyjádření nedůvěry vládě. Ve Velké Británii dochází po takovémto hlasování k rozpuštění vlády či k předčasným volbám, což je například pro Českou republiku způsob zcela neznámý, neboť není nijak ústavně zakotven a z praxe z roku 1998 se jako nejlepší řešení nabízí přijmout zákon, který zkrátí funkční období parlamentu a tím bude možno vyhlásit předčasné volby. V Německu, jak víme, je toto ošetřeno velmi důmyslným institutem konstruktivního vyjádření nedůvěry vládě, čímž dojde k automatickému zvolení kancléře nového a proces sestavení vlády se opět opakuje stejným způsobem. Tím je ošetřena možnost vzniku patové situace, se kterou se například Česká republika potýká v současné době. Znamená to tedy, že ve Velké Británii odchází kabinet, kdežto v Německu, ačkoli odchází vláda i kancléř, je současně zvolen kancléř nový a v České republice znamená úspěšné hlasování o nedůvěře vládě konec pro celou vládu včetně premiéra a to dokonce bez jeho náhrady.

Parlament má také vůči vládě kontrolní funkci, neboť nejen, že je vláda také předkladatelem návrhů zákonů a parlament tak může dohlížet na její směřování a záměry, ale předseda vlády a nejvýznamnější ministři také předstupují před parlament v pravidelných interpelacích. Pro Velkou Británii jsou typické bouřlivé středeční odpolední interpelace, jejichž středem je předseda vlády, který předstupuje před zákonodárný sbor přesně jednu hodinu po poledni a čelí velkému množství otázek zejména opozice a ukazuje tak svou schopnost pohotově odpovídat. V ostatních dvou zemích nemají interpelace zdaleka takový charakter, německý kancléř a český premiér předstupují před parlament nebo jsou tázáni písemně, ovšem čas není pevně stanoven a nesetkáme se ani s pravidelným televizním přenosem.

Dalším aspektem, který spojuje předsedu vlády a parlament je specificky u Velké Británie možnost právě šéfa vlády rozpustit zákonodárný sbor a vypsat volby. Přestože

v případě České republiky i Německa je vypsání voleb výsadou prezidenta, ve Spojeném království nenáleží toto rozhodnutí královně, nýbrž právě premiérovi. Je to tedy do jisté míry i strategický manévr, který mu umožňuje vypsát volby už po čtyřech letech a nikoli po standardních pěti. Zároveň je to cesta, jak se vyhnout nepříjemnému zdržování zákonů ve Sněmovně lordů během posledního roku funkčního období, které by už nemusely být přijaty.

Ve vztahu k parlamentu má předseda vlády pouze ve Velké Británii ještě jedno specifické postavení, neboť všichni členové vlády jsou vždy členy i zákonodárního sboru, vycházejí z něj, což není ani v Německu ani v České republice podmínkou. V tak silném postavení, jaké má britský premiér, je pro něj obzvláště nutná podpora jeho vlastní strany a tedy spolupráce právě s parlamentem. Jeho funkce je tak spojnicí mezi legislativou a exekutivou, neboť členové vlády pracují pro premiéra a vlastně *pod* ním a jeho moc je odrazem toho, jak si dokáže tento stav zajistit a to pomocí rozhodování v personálních otázkách či řízení kabinetu (Heywood 2008: 421). Německému kancléři oproti tomu přísluší pravomoc ovlivňovat vládní politiku a určovat její základní směry, nicméně zároveň je omezen Základním zákonem, který podle rezortního principu stanovuje vlastní odpovědnost každého ministra za svůj rezort, který vede samostatně (čl. 65 Základního zákona). V České republice platí podobný mechanismus. Jednotliví ministři vykonávají v podstatě dvojí funkci, jsou na jedné straně členy vlády a na druhé straně správci jednotlivých rezortů (David 1997: 118). Co se ale týče určování směru politiky, to už nenáleží premiérovi, na rozdíl právě od kancléře, ale je to v kompetenci vlády jako celku, který zpravidla stojí na koaliční smlouvě.

Dalším aspektem, který přímo ovlivňuje premiérovy vztahy s parlamentem, je jeho složení. Jednodušší postavení má v tomto případě oproti zbylým dvěma opět britský premiér a to vzhledem k tomu, že je zde dvoustranický systém. Politická strana, která zvítězí ve volbách je sama schopna získat v parlamentu většinu křesel a tím si zajistit snadnější prosazování svých zájmů. Pro Německo a Českou republiku jsou typické koaliční vlády, protože jedna strana není sama schopna získat většinu v zákonodárném sboru, což se samozřejmě projevuje na znesnadněném prosazování vlastních zájmů a cílů. Až do posledních senátních voleb v České republice v roce 2008 dokázala jedna politická strana, v tomto případě ODS, ovládat celou horní komoru parlamentu, ale v dolní komoře zasedli poslanci v rovnoměrnějším rozložení a byla sestavena koaliční vláda. V pluralitním systému politických stran, jako je Česká republika, se tak můžeme setkat s faktem, že jedna strana ovládá horní komoru

parlamentu a to hlavně díky parciální obměně Senátu po třech letech, který tak plní funkci stabilizace české politiky, neboť se mění vždy jen jedna třetina senátorů (čl. 16 odst. 2 Ústavy). V Německu se vzhledem k existenci pouze jednokomorového parlamentu s ničím takovým nesetkáme.

Dalším podstatným aspektem, který ovlivňuje pozici premiéra, je jeho vztah k hlavě státu – panovníkovi či prezidentovi. Opět zde platí specifické postavení britské královny oproti postavení spolkového či českého prezidenta a to především z důvodu pozice královny jakožto symbolu tradice a kontinuity, jejíž výkon exekutivní funkce byl prakticky přenesen na premiéra. Nicméně i přesto dokážeme nalézt pravomoci, jež mají všechny tři hlavy státu společné. Samozřejmostí je pověřování premiéra sestavením vlády, jejíž členové, vybraní premiérem, jsou jmenováni bez průtahů. Výsadou pouze britské královny je zároveň být poradcem předsedy vlády, který s ní pravidelně konzultuje své záměry a ona tak může ovlivňovat vládní politiku. To je ještě více posíleno projevem královny, který je přednášen na půdě Sněmovny lordů u příležitosti začátku nového parlamentního roku. Jedná se o projev, který vytvoří premiér a královna ho následně přečte. Nijak už do něj ale nezasahuje, s politikou svého premiéra se ztotožní. V případě spolkového či českého premiéra se s takovou podporou či poradenstvím nesetkáme, hlava státu má v Německu podobně ceremoniální funkci jako ve Velké Británii, avšak chybí zde zmíněná tradice tak typická právě pro Spojené království. Dalším faktem také zůstává, že britská královna je z politického hlediska neutrální, nemá ani volební právo, kdežto například česká ústava nezná pojem politicky neutrálního prezidenta, prezident může být členem politické strany (Hloušek, Šimíček 2004: 73), podobně jako v Německu.

Ve vztahu prezident – premiér existuje také forma kontroly, která je nazývána jako kontrasignace, tedy spolupodpis. Německý Základní zákon zná pouze výhradní kontrasignaci, spolupodpis premiéra je tedy vyžadován vždy a spolkový prezident nemá žádnou pravomoc bez kontrasignace. V případě českého prezidenta jsou jeho pravomoci rozděleny, o čemž hovoří i dva odlišné články Ústavy. Článek 62 vymezuje pravomoci prezidenta, které vykonává nezávisle na předsedovi vlády, patří mezi ně například jmenování a odvolávání vlády (čl. 62a Ústavy), svolávání zasedání Poslanecké sněmovny (čl. 62b Ústavy) či zmírňování trestů (čl. 62 g Ústavy) a následující článek 63 Ústavy vymezuje pravomoci prezidenta, jež jsou závislé na spolupodpisu premiéra. Mezi ně patří ratifikace mezinárodních smluv (čl. 63 odst. 1b Ústavy), vyhlášení voleb (čl. 63 odst. 1f Ústavy) či udělování amnestie (čl. 63 odst. 1j Ústavy).

„Za rozhodnutí prezidenta republiky, které vyžaduje spolupodpis předsedy vlády nebo jím pověřeného člena, odpovídá vláda“ (čl. 63 odst. 4 Ústavy). Vzhledem k neexistenci ústavního textu ve Velké Británii funguje většina mechanismů na zvyklostech a pravomoc královny spočívá především v podpisu zákonů, tzv. *royal assent*, který je prakticky automatickou součástí zákona, neboť britský panovník v předešlých tři sta letech nikdy zákon podepsat neodmítl.

Dá se tedy říci, že základními faktory, jež ovlivňují pozici předsedy vlády, jsou na jedné straně složení parlamentu a to, do jaké míry se s hlavou státu dělí o výkonnou moc a na straně druhé je to především stranický systém, volební systém či uspořádání státu. Je zřejmé, že v zemi, kde má první ministr výraznější politickou funkci než-li hlava státu a v parlamentu má jeho strana většinu, je jeho postavení daleko silnější než v zemi, kde má kancléř sice silné postavení, ale široká míra kompetencí je ponechána i hlavě státu a hlavně se vítězná strana, jež vzejde z voleb, musí přizpůsobovat koaličním partnerům. A konečně v nejslabším modelu postavení premiéra je předseda vlády nejen omezen koaličními partnery, ale i svými ministry.

Na příkladu Velké Británie, Německa a České republiky jsem se snažila demonstrovat právě tyto odlišnosti, a proto jsem nejprve objasnila teoretický koncept, z něhož jsem vycházela a kterému jsem věnovala první kapitolu. Následně jsem postavení prvního *nad nerovnými* aplikovala v první podkapitole druhé kapitoly na Velkou Británii, kde jsem nejprve zmínila specifika jejího politického systému a následně se věnovala Margaret Thatcherové, Tonymu Blairovi a v závěru i Gordonu Brownovi. Druhou podkapitolu jsem věnovala postavení prvního *mezi nerovnými*, pro jehož demonstraci jsem zvolila Německo. Opět jsem se nejprve soustředila na německý politický systém a specifické postavení kancléře, které jsem pak rozvinula v závěru, kdy jsem se věnovala Hulmutu Kohlovi, Gerhardu Schrödetovi a Angele Merkelové. A konečně třetí a nejslabší postavení premiéra jako prvního *mezi rovnými* jsem nastínila ve třetí podkapitole, pro kterou jsem použila jako modelovou zemi Českou republiku. V první části jsem se věnovala krokům, jež vedly k rozpadu Československa a následně jsem nastínila nejen fungování politického systému, ale také střídání vlád a ministerských předsedů. Poněkud specificky jsem se tak, na rozdíl od předchozích zemí, věnovala daleko většímu počtu premiérů.

Závěrem se dá říci, že odlišná postavení předsedů vlád nejsou náhodná, logicky plynou z odlišných politických systémů, volebních systémů, ale i stranických systémů

a politické kultury a tak, ačkoli se stále jedná o parlamentarismy, v podstatě i přesto najdeme v každém státě systém jedinečný a unikátní a mohli bychom pro každý vymyslet vlastní pojmenování, neboť, jak jsme si dokázali, každá země volí nejrůznější modifikace toho základního parlamentarismu. Lze jen dodat, že tento trend se netýká zdaleka jen systému parlamentního.

Když se vrátíme zpět na začátek práce a připomeneme si ono rozdělení postavení premiérů na prvního *nad nerovnými*, prvního *mezi nerovnými* a prvního *mezi rovnými* tak, jak ho vyjádřil Giovanni Sartori a současně si připomeneme jednotlivé premiéry, o nichž jsme v této souvislosti hovořili, můžeme říci, že Sartoriho koncepce má v praxi jistě své místo a nezbyvá, než se s ní na základě této práce ztotožnit.

Resumé

Ve své bakalářské práci jsem porovnávala postavení britského premiéra, jež je v zemi v podstatě nejdůležitější politickou osobností a z tohoto hlediska má prakticky nejsilnější postavení, s pozicí německého kancléře, který stojí ve většině případů v čele koaliční vlády, jejíž výkonná moc je rovnoměrněji rozdělena i do rukou prezidenta, s postavením českého premiéra, který je šéfem své vlády, ale v případě jejího rozhodnutí podat demisi končí současně i jeho výkon funkce. Vzhledem k časovému období, jež jsem si v praktické části zvolila, jsem hovořila v souvislosti s Velkou Británií především o Margaret Thatcherové a Tony Blairovi, jejichž silné pozice tak potvrdily původní teze o obecně nejsilnějším postavení britského premiéra. Pro německé kancléře je typický prvek konstruktivního vyjádření nedůvěry, který posiluje nejen jejich postavení, ale i systém obecně, neboť kancléře nelze odvolat bez současného zvolení nového. V České republice se s ničím podobným nesetkáme, systém je tak daleko méně stabilní a premiér současně nemá možnost sestavit novou vládu, pakliže se původní vláda rozhodne podat demisi. Jeho pozice je zkrátka nejslabší. Na těchto příkladech bylo tedy možné dokázat, že Sartoriho koncepce rozdělení postavení premiérů vůči jejich vládám je aplikovatelná do praxe a běžně se takoveto odlišnosti v parlamentarismech projevují.

Summary

In my bachelor thesis I confronted the position of a British prime minister, who is the most important political person in his country and from this point of view his position is the most powerful, with the position of a German chancellor, who is usually the head of coalition government whose executive power is divided also into the arms of president, and with the Czech premier, who is the head of government but in case of resignation, he also leaves his position. Considering the period of time I have chosen in connection with Great Britain I talked especially about Margaret Thatcher and Tony Blair whose powerful positions confirmed the position of the British prime minister being generally the most powerful. As for German chancellors we know that their position is empowered by constructive vote of no confidence which also empowers the political stability because there is no possibility of withdrawing the chancellor without choosing a new one. There is nothing similar in the Czech Republic which makes the political system less stable and the prime minister also does not have the possibility to

form a new government after the resignation of all his cabinet ministers. His position is the least powerful. Saying all this I proved Sartori's conception of three different positions of prime ministers in their governments is used in practice and it is quite common to see such differences in parliamentary democracies.

Použitá literatura

Monografie a součásti monografií

- Balík, S (2006). Občanská demokratická strana a česká politika, ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 80-7325-079-9
- Cabada, L. Šanc, D. (2005). Český stranický systém ve 20. století. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. ISBN 80-86898-50-4
- David, R. (1997). Ústava České republiky Listina základních práv a svobod. Olomouc: Nakladatelství Olomouc. ISBN 80-7182-109-8
- Fajmon, H. (1999). Margaret Thatcherová a její politika. Brno: Barrister&Principal. ISBN 80-85947-44-7
- Fiala, P. Hloušek, V. (2003). Stranický systém České republiky in: Fiala, P. Středoevropské systémy politických stran. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3091-7
- Fiala, P. Strmiska, M. (1998). Teorie politických stran. Brno: Barrister & Principal. ISBN 80-85947-31-5
- Heywood, A. (2008). Politologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Eleš Čeněk, s.r.o. ISBN 978-80-7380-115-1
- Hloušek, V. Šimíček V. (2004). Výkonná moc v ústavním systému České republiky. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3611-7
- Klokočka, V. Wágnerová E. (2004). Ústavy států Evropské unie. Praha: Linde ISBN 80-7201-466-8
- Kohl, H. (1997). Chtěl jsem sjednocení Německa. Praha: Karolinum ISBN 80-7184-391-1
- Masopust, Z. (2004). Politologie. Praha: EUROLEX BOHEMIA
- Richards, P. (2004). Tony Blair In His Own Words. London: Politico's Publishing ISBN 1-84275-089-5
- Rovná, L. (2004). Kdo vládne Británii? Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) ISBN 80-86429-27-X
- Řichová, B. (1999). Komparace politických systémů. Praha: VŠE. ISBN 80-7079-107-1
- Řichová, B. (2002). Úvod do současné politologie. Praha: Portál. ISBN 80-7178-628-4

- Sartori, G. (2001). Srovnávací ústavní inženýrství. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) ISBN 80-85850-94-X
- Sartori, G. (2005). Strany a stranické systémy. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK). ISBN 80-7325-062-4
- Seldon, A. (2005). Blair. London: The Free Press. ISBN 0-7432-3212-7
- Strmiska, M. Hloušek, V. Kopeček, L. Chytilík, R. (2005). Politické strany moderní Evropy. Praha: Portál. ISBN 80-7367-038-0
- Thatcherová, M. (1996). Roky na Downing Street. Praha: Naše vojsko. ISBN 80-206-0471-5
- Vodička, K. Cabada, L. (2003). Politický systém České republiky: historie a současnost. Praha: Portál. ISBN 80-7178-718-3
- Vodička, K. Cabada, L. (2007). Politický systém České republik: historie a současnost. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-337-6

Kvalifikační práce

- Novotný, O. (2007). ODS v českém stranicko-politickém systému po roce 2002. Brno. 57 s. Bakalářská práce (Bc). Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Katedra politologie. Dostupný také z www:
http://is.muni.cz/th/103187/fss_b/BakalarskaPrace.pdf, staženo 28.4.2009
- Pytelka, J. (2006). Stranický systém Německa a volby do Spolkového sněmu 2005. Brno. 42 s. Bakalářská práce (Bc). Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Katedra politologie. Dostupný také z www:
http://is.muni.cz/th/89200/fss_b/89200_Bakalarska_prace.pdf, staženo 24.4.2009
- Špačková, Š. (2008). Priority německého předsednictví EU. Brno. 79 s. Diplomová práce (Ing). Masarykova univerzita. Ekonomicko-správní fakulta. Dostupný také z www:
http://is.muni.cz/th/206285/esf_m/Priority_nemeckeho_predsednictvi_EU.pdf, staženo 29.4.2009
- Vávra, D. (2007). Postavení a úloha spolkového kancléře v ústavním systému Spolkové republiky Německo. Brno. 53 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Katedra ústavního práva a politologie. Dostupný také z www:
http://is.muni.cz/th/55071/pravf_m/magisterska_prace_DF.pdf, staženo 26.4.2009

Časopisy a jiná periodika

- Fajmon, H. (2000). Česká zahraniční politika po roce 1989 in: Sborník Česká konzervativní a liberální politika: sborník k 10. Výročí založení revue Proglas, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 80-85959-73-9
<http://www.fajmon.eu/cze/stranka.php?ID=1>, staženo 29.4.2009
- Fojt, V. (2007). Pohled Carla Schmitta na parlamentarismus (STUDIE) in: ČLOVĚK – Časopis pro humanitní a společenské vědy No.8
- Kubát, M. (2003). Vybrané texty ke studiu politologie, Leadership Akademie ODS, Poběžbrady, http://www.balcar.wz.cz/vsfs/politologievybrane_texty_kubat.pdf, staženo 18.3.2009
- Pehe, J. (2002a). Jaká byla vláda sociální demokracie? in: Literární noviny, Ročník 13/2002, No. 25, str. 3
- Pehe, J. (2002b). Co musí udělat Špidlova vláda. in: Literární noviny, Ročník 13/2002, No. 30, str. 3

Online texty

- České noviny: CVVM: Z vybraných politiků důvěřují lidé nejvíce Sobotkovi
http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/cvvm-z-vybranych-politiku-duveruji-lide-nejvice-sobotkovi/372930&id_seznam=, staženo 28.4.2009
- MF Dnes: Vláda se těší historické důvěře
http://zpravy.idnes.cz/domaci.asp?r=domaci&c=A020222_131105_domaci_boh&l=1&t=A020222_131105_domaci_boh&r2=domaci, staženo 28.4.2009
- Novým premiérem ČR se má stát předseda ČSÚ
<http://www.euractiv.cz/evropa-dnes0/clanek/novym-premierem-cr-se-ma-stat-predseda-csu-005834>, staženo 28.4.2009
- Premiership of Gordon Brown
http://en.wikipedia.org/wiki/Premiership_of_Gordon_Brown, staženo 29.4.2009
- Finanční noviny: Labouristé začali důležitou výroční konferencí
http://www.financninoviny.cz/tema/index_view.php?id=334456&id_seznam=291, staženo 29.4.2009
- Finanční noviny: Brown uznal chyby, chce zůstat zárukou stability
http://www.financninoviny.cz/tema/index_view.php?id=335001&id_seznam=291, staženo 29.4.2009
- Euroskop: Merkelová ztrácí sympatie Němců

<http://www.euroskop.cz/38/6103/clanek/merkelova-ztraci-sympatie-nemcu/>,
staženo 29.4.2009

Euroskop: Merkelová: Dubnový summit G20 přinese dobré zprávy

<http://www.euroskop.cz/38/11183/clanek/merkelova-dubnovy-summit-g20-prinese-dobre-zpravy/>, staženo 29.4.2009

Ostatní zdroje

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ze dne 16. prosince 1992 – Ústava České republiky

Ústavní zákon č. 143/1968 Sb. ze dne 27. října 1968 o československé federaci

Základní zákon Německa

Politický program ODS 1995.

<http://www.ecn.cz/ENV/VOLBY/ODS/ods5.htm>, staženo 21.4.2009

Stanovy ODS 2008. <http://www.ods.cz/strana/stanovy>, staženo 21.4.2009

Stanovy ČSSD 2007. <http://www.cssd.cz/o-nas/Stanovy-CSSD/a14998.html>, staženo
21.4.2009

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

**Postavení premiéra ve Velké Británii,
Německu a České republice**

Projekt bakalářské práce

Autor: Lenka Vašíčková

Vedoucí práce: PhDr. Tomáš Lebeda Ph.D.

Politologie a mezinárodní vztahy

2. ročník

2007/2008

Shrnutí:

Náplní mé bakalářské práce bude nastínění myšlenek známých teoretiků Giovanni Sartoriho, J. Blondela a Vladimíra Klokočky v oblasti klasifikace postavení premiérů a jejich následná aplikace do praxe v podobě parlamentarismů tří evropských zemí, jež tomuto rozdělení odpovídají - tedy Velká Británie, kde je premiér v čele jednobarevné vlády a vychází z dvoustranického systému, Německo, kde vychází z umírněného pluralismu a Česká republika, která je v tomto ohledu předmětem mnoha polemik, zda ji lze charakterizovat jako pluralismus umírněný či polarizovaný.

Popis:

V práci nejprve objasním pojem parlamentarismus jako takový, jeho hlavní principy, základní dělení, odlišnosti od systémů prezidentských, respektive poloprezidentských, jeho rozšíření a problémy, které tento systém doprovázejí. Dále budu pokračovat nastíněním Sartoriho dělení postavení premiéra vůči ostatním členům vlády na:

1. prvního *nad nerovnými*
2. prvního *mezi nerovnými*
3. prvního *mezi rovnými*

a podrobněji se tímto dělením zabývat. Teoretický rámec mi poskytne také francouzský teoretik politické vědy J. Blondel a český odborník na ústavní právo Vladimír Klokočka, kteří se tímto tématem ve svých pracích také zabývali.

Největší část bych však ráda věnovala konkrétnímu fungování této koncepce v konkrétních zemích. Vybrala jsem pro každou kategorii tu, podle mě, nejpriznačnější zemi, přičemž pro kategorii třetí, jež je typická pro běžné parlamentarismy, jsem zvolila Českou republiku, jakožto zemi nám samozřejmě nejbližší.

U každé země nastíním fungování v současné době a v letech minulých v závislosti na každém jednotlivém státě. V rámci Velké Británie pro mě bude určující období od nástupu konzervativní strany v roce 1979, přes převzetí moci Labour Party v roce 1997 až do současnosti, protože se jedná o dvě významná období, která nabízejí mnoho srovnání. Pro Německo zvolím novodobý historický kontext od pádu Berlínské zdi v roce 1989 a následného připojení Západního Německa až do současnosti, tedy období, které zahrnuje jak konzervativní, tak socialistickou vládu, stejně tak jako vládu tzv. velké koalice.

V případě České republiky se zaměřím na novodobou historii od pádu komunistického režimu v roce 1989 a následného rozpadu federace v roce 1993, na jednotlivé vlády, jejich fungování, změny, které s sebou přinesly a samozřejmě jednotlivé předsedy a jejich prosazované politické kroky.

Odůvodnění:

Tématem se zabývám, abych se podívala do reality fungování exekutivní moci v parlamentarismu skrze teoretické uvažování tří významných osobností nejen politické vědy. Navíc jsou zvolené země natolik důležité, že je samozřejmostí znalost těchto realit, tím spíše, pokud se jedná o Českou republiku.

Hypotéza:

Cílem práce je nastínit odlišnosti jednotlivých postavení premiérů v parlamentarismu podle dělení Giovanni Sartoriho, seznámit se i s odlišnými koncepcemi v této oblasti a v závěru je srovnat. Zaměřím se na to, co spočívá v termínu *první nad nerovnými*, proč je toto postavení nejsilnější, co s sebou přináší model *prvního mezi nerovnými* a proč je premiér, který je *první mezi rovnými*, nejslabší.

Ráda bych také nahlédla do skutečného fungování a ukázala ho na významných postavách, jež jsou s tímto úřadem spjaty, za všechny zmiňme například Margaret Thatcherovou či Tonyho Blaira.

Předpokládám, že kromě deskripce je srovnání nezbytné, proto použiji také komparativní metodu, jelikož bude nutné porovnat všechny tři typy postavení předsedy vlády navzájem, srovnat jednotlivé teoretické koncepce, stejně tak jako teorii s praxí. Proto tedy volím kombinaci deskriptivní a komparativní metody.

Otázky:

Práce se bude snažit odpovědět na následující otázky, které si před jejím sepsáním pokládám:

Co říká Sartori o parlamentarismech a co ho vede k dříve zmiňovanému dělení?

Jak se na toto dělení dívají Blondel a Klokočka a co nového přinášejí oni?

Jaké jsou výhody a nevýhody jednotlivých postavení?

V čem spočívá síla *prvního nad nerovnými* a slabost *prvního mezi rovnými*?

Které ještě kromě výše zmíněných zemí spadají do tohoto dělení?

Zpracování:

V úvodu obecně nastíním, co pojem parlamentarismus znamená, jak ho vymezuje G. Sartori, jak hojně si tento systém země zvolily, jaké jsou odlišnosti od ostatních typů systémů a také jeho dělení na nejméně dva druhy, a sice premiérský systém a vládu zákonodárných sborů. Nastíním pohled J. Blondela a V. Klokočky a jednotlivé analýzy porovnáám.

Dále mě také bude zajímat, jak učinit tento systém fungujícím, zmíním rovněž Sartoriho pohled na přímo voleného premiéra a vše konfrontuji s problémy, které parlamentní systémy provázejí.

Hlavní část práce bude rozdělena na dvě části:

I. POSTAVENÍ PŘEDSEDY VLÁDY VŮČI OSTATNÍM ČLENŮM VLÁDY

V této části nastíním teoretické názory, uvedu Sartoriho dělení, podle něhož se budu v dalších částech práce řídit, a osvětlím jeho myšlenky, jež mě motivovaly k sepsání této práce.

I.I. První nad nerovnými

I.II. První mezi nerovnými

I.III. První mezi rovnými

a na část druhou, která bude delší a bude se věnovat konkrétním zemím, které modelu odpovídají:

II. OBRAZ TEORIE V PRAXI

Nejprve zdůvodním výběr zemí, představím je, srovnám jejich současné postavení ve světě, základní údaje, členství v mezinárodních organizacích, relevanci ve světové ekonomice a podobné spíše nepolitické údaje, jež ale danou zemi charakterizují a jsou tak nezbytné.

II.I. VELKÁ BRITÁNIE

II.I.I. Premiér, jeho postavení, pravomoci

II.I.II. Období konzervativní vlády 1979-1997

II.I.III. Období vlády Labour Party 1997-2008 resp. 2009

II.I.IV. Současný premiér Gordon Brown, Labour Party dnes

II.II. NĚMECKO

II.II.I. Kancléř, jeho specifické postavení, pravomoci, kancléřský princip, rezortní princip, kolegiální princip

II.II.II. Kohlova vláda od pádu Berlínské zdi (1989-1998)

II.II.III. Schroderova socialistická vláda 1998-2005

II.II.IV. Angela Merkelová, první spolková kancléřka, CDU/CSU

II.III. ČESKÁ REPUBLIKA

II.III.I Český politický systém v novodobé historii od převratu v roce 1989 a následného rozpadu federace v roce 1993, výsledky voleb 1992, příčiny rozdělení, demokratický právní princip, právní stát, parlamentarismus v ČR

II.III.II. Premiér, jeho postavení, pravomoci.

II.III.III. Mirek Topolánek – současný předseda vlády, ODS

V závěru pak odpovím na kladené otázky, shrnu, jak situace vypadá a zda se mé domnělé cíle uskutečnily. Zamyslím se, zda je to či ono postavení předurčeno k nějakým úskalím a pomocí komparativní metody nastíním, k jakému závěru jsem došla. Zároveň se pokusím zamyslet, který teoretický rámec je v praxi nejlépe osvědčený.

Zdroje:

- Balík, Stanislav a kol., Občanská demokratická strana a česká politika, Praha 2006
- Balík, S. a kol., Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006, CDK, Brno 2006
- Cabada, Ladislav, Vodička, Karel, Politický systém České republiky, Praha 2007
- Dvořáková, Vladimíra a kol., Komparace politických systémů I. VŠE, 2005
- Dvořáková, V., Gerloch, A., Krystalizace struktury politických stran v České republice po roce 1989 : sborník příspěvků z vědecké konference, Praha 1996
- Gerloch, A., Hřebejk, J., Zoubek, V., Ústavní systém České republiky, Praha 1999
- Kavanagh, Dennis, Martin Smith, David Richards, Andrew Geddes., British Politics, Oxford University Press 2006
- Kohl, H., Chtěl jsem sjednocení Německa (K. Dieckmann, R.G.Reuth), Praha 1998
- Klokočka, Vladimír, Eliška Wagnerová., Ústavy států Evropské unie 1. díl. Druhé vydání, Linde, 2004

- Linek, L., Mrklas, L., Seidlová, A., Sokol, P. (eds.), Volby do Poslanecké sněmovny 2002, Praha 2003
- Malíř, J., Marek, P. a kol., Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861-2004, Brno 2005
- Melcolm Thomson, Fenomén Winston Churchill, Praha 2006
- Moravcová, D., B. Plechanovová, J. Kreidl, Evropská politika sjednoceného Německa, Praha 2001
- Mrklas, L., Klíč, L. (eds.), 15 let zahraniční politiky ODS, CEVRO, Praha 2006
- Mrklas, L. (ed.): Parlamentní volby 2005/6 v zemích Visegrádské čtyřky, Praha 2007
- Pšejta, P., Stranický systém České republiky, CDK, Brno 2005
- Rovná, Lenka A., Kdo vládne Británii, SLON, 2004
- Říchová, B. (ed.), Vládní modely v parlamentních systémech, Olomouc 2006
- Sartori, Giovanni, Srovnávací ústavní inženýrství, Praha 2001
- Šimíček, V.: Aktuální problémy parlamentarismu, Brno 1996
- Thatcherová, Margaret, Umění vládnout, nakl. Prostor, Praha 2003
- Thorpe, Andrew, A History of the Labour Party, New York 1997
- Ústava České republiky: ústavní zákon České národní rady ze dne 16. prosince 1992, Praha, Paseka, 1993
- Základní zákon pro federální republiku Německo
- Zeman, Miloš, Jak jsem se mýlil v politice, Praha 2005